

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Історичний факультет

Кафедра історії Східної Європи

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи

бакалавра

на тему: «Особливості проявлення сарматського компоненту на пам'ятках
ранньої фази культури Черняхів/Синтана-де-Муреш»

Виконав: студент IV курсу
денної форми навчання
напряму підготовки (спеціальності)
032 «історія та археологія»
Єфременко Ілля Володимирович

Керівник: д.і.н. проф.
Любичев Михайло Васильович

Рецензент: к.і.н., доц./ д.і.н., проф.
.....П.І.Б.....

Харків – 2024

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1: Сарматська культура Північного Причорномор'я до формування культури Черняхів/Синтана-де-Муреш.....	14
Розділ 2. Пам'ятки культури Черняхів/Синтана-де-Муреш ранньої фази..	30
Розділ 3.Сарматський компонент в ареалі ранньої фази культури Черняхів/Синтана-де-Муреш.....	41
Висновки.....	58
Список джерел і літератури.....	65
Список Скорочень.....	72
Малюнки та Таблиці.....	72

Вступ

Актуальність теми

Питання сарматського елемента в черняхівській культурі є дискусійним та важливим питанням в першу чергу для черняхівської культури. Розуміння появи сарматського елемента в черняхівській культурі дозволить не тільки прослідкувати процеси розвитку черняхівської культури, а і визначити соціально-політичні явища населення північнопричорноморського барбарікуму періоду пізньоримського часу. Поява явища сарматського компоненту та сарматської традиції в ранній фазі черняхівської культури означатиме те, що пізньосарматське населення лісостепу увійшло до черняхівської культури та пізніше могло асимілюватися в ньому, що дозволить нам зрозуміти етнічну специфіку черняхівської культури та взаємодії готського, сарматського та місцевого, лісостепоного компоненту.

Окрім наукової актуальності дослідження має і суспільно-політичну актуальність, тому що черняхівська культура є важливою археологічною культурою в ранній історії українських земель, котра вплинула на даний регіон, її дослідження є корисним в розвитку історії українських земель в тому числі і визначення коріння утворення черняхівської культури.

Об'єкт та предмет дослідження

Об'єктом дослідження курсової роботи є черняхівська культура ранньої фази. Предметом дослідження є ознаки сарматської культури на пам'ятках черняхівської культури

Хронологічні межі дослідження

Хронологічні межі дипломної роботи визначаються ранньою фазою черняхівської культури. Рання фаза черняхівської культури відповідає

ступеням С1b/C2 за системою К.Годловського. У абсолютних датах це друга чверть III та початок/перша чверть IV ст. Дане датування співвідноситься з Ружичанською та Бережанськими фазами розвитку черняхівських могильників українського лісостепу за Є. Л. Гороховським¹ та першими двома хронологічними горизонтами М. Б. Щукіна²

Територіальні межі дослідження

Територіальними межами дослідження є ареал черняхівської культуриранньої фази. Межами черняхівської культури на сході є правий берег Сіверського Дінця, на заході межами є верхня течія Дністру. На півдні на східних межах обмеженням є зона степу, на західних межах Дунай. На півночі такими межами є річки Сейм та Дністер.

Наукова новизна

В дипломній роботі було запропоновано концепцію інтерпретації процесів входження та існування сарматського компонента в ареалі черняхівської культури. Уточнено сарматські поховання в ареалі ранньої фази черняхівської культури.

Огляд джерел та стану дослідженості

Перші свідчення котрі можуть підтвердити рух готів на територію сарматів, а також самі будь які зв'язки сарматів та готів можна простежити в праці «Гетика» Іордана. Як він засвічує, після перемоги готів Філімеру над племенами сплавів, вони рушили на територію Причорномор'я, крайньої частини Скіфії. В цьому питанні Іордан спирається на більш ранні данні Облавія, котрий наразі не зберігся на сьогоднішній день. Постає питання чи не може вважатися плем'я сплавів, котре розбив Філімер, при спробах досягнення Ойуму пізньосарматським племенем Причорномор'я. Загалом

¹Гороховский Е.Л. Хронология черняховских могильников Лесостепной Украины // Труды V МКАС. Київ. 1988. С. 34-46

²Щукин М. Б. Некоторые проблемы хронологии черняховской культуры и истории ранних славян // Rapports du IIIe Congres International d'Archeologie Slave. Братислава. 1980. Т.2. С. 399-411

Йордан не проводив ніяких досліджень питань зв'язків готів та сарматів. Проблема в тому, що розвиток науки цього часу не міг зробити ніяких висноків з даного питання.

Сучасна ж література з питання сарматського впливу на черняхівську культуру є достатньо різноманітною, але повноцінних повномасштабних досліджень питання сарматських впливів на черняхівську культуру неможливо простежити. В курсовій роботі література, що є вираженням історіографічних позицій представлена працями О. В. Гудкової та Г. Б. Федорова

В цілому можна виділити дві історіографічні позиції щодо сарматського питання.

Першим історіографічним напрямком щодо питання сарматських впливів на черняхівську культуру є позиція о високому впливі сарматської культури на черняхівську культуру. Представники цього напрямку виділяють достатньо широкі ознаки сарматських впливів на черняхівську культуру. Основним з цих «широких» ознак є традиція інгумацій північної орієнтації. Достатньо типовим представником даного напрямку є Г. Б. Федоров¹, що визначав інгумаційний обряд, як основний. Концепція високого впливу сарматської культури на черняхівську культуру в першу чергу визначається появою інгумацій на пам'ятках черняхівської культури. В цілому, це може бути логічним явищем в розвитку черняхівської культури, але проблемою є і те, що дана теза не може бути абсолютно правильною в умовах того, що і у вельбарській культурі наявний розвиток інгумаційних обрядів, хоча і не такий явний, як у черняхівської культури.

Другим історіографічним напрямком щодо питання сарматських впливів на черняхівську культуру є позиція про незначний вплив сарматської культури на черняхівську культуру. Дана позиція базується на спробі виключити

¹Федоров Г. Б. О двух обрядах погребения в черняховской культуре (по памятникам Молдавии) // СА. 1958. №3. С. 242-243

«ширку» ознаку трупопокладення північної орієнтації як безпірну ознаку. Достатньо важливим представником цієї позиції є О. В. Гудкова. В своїй статті 2001-го року «Про участь сарматів у виникненні черняхівської культури» автор визначає те, що кількість підкріплених іншими матеріальними знахідками чи поховальними формами, що є притаманними сарматській культурі відсутні в ареалі черняхівської культури.¹ Праця О. В. Гудкової в 2001-му році створила потужну дискусію, котра посунула парадигму великого впливу пізньосарматської культури північного причорномор'я на утворення черняхівської культури. Висновки О. В. Гудкової показують, що сарматські ознаки як більш масове явище з'являється в більш пізній період. У той самий час вибірка О. В. Гудкової в більшості представлена пам'ятками ранньої фази черняхівської культури правобережжя, у той самий час не представлена ситуація в інших регіонах ранньої черняхівської культури. Проблема праці О. В. Гудкової в цілому, констатували факт проблематичності сарматського елемента в черняхівській культурі. Вони ж показали новий шлях розгляду сарматського елемента в черняхівській культурі.

О. В. Гудкова стверджувала, що інгумаційний обряд в черняхівській культурі не є явищем сарматського впливу на черняхівську культуру. Явище інгумацій зароджується ще в вельбарській культурі, чия міграція на тлі місцевого постзарубінецького населення і сформувала черняхівську культуру. Окрім цього О. В. Гудкова запропонувала список ознак сарматського впливу. Але дискусія і стаття не призвела до утворення більш потужних і фундаментарних робіт в цьому плані. Але варто відмітити, що концепції О. В. Гудкової загалом увійшли до наукового дискурсу і його, в цілому, можна простежити в сучасних працях з дослідження сарматських елементів в черняхівській культурі.

¹Гудкова О. В. Про участь сарматів у виникненні черняхівської культури // Археологія. 2001. №2. С. 37-39

Хронологічна історіографія є важливим елементом дослідження роботи. Вона дозволяє визначити ранній період існування черняхівської культури

Хронологічна система М. Б. Щукіна, представлена в 1980 році в роботі «Некоторые проблемы хронологии черняховской культуры и истории ранних славян» виділяє найбільш ранню фазу черняхівської культури, як М. Б. Щукін її визначає «період формування культури» другою половиною II сторіччя та початком III сторіччя. Повноцінну ранню фазу М. Б. Щукін визначає другою половиною III сторіччя нашої ери. М. Б. Щукін зіткнувся з достатньо справедливою критикою наукової спільноти. Це призвело до еволюції концепцій М. Б. Щукіна в праці «Готский путь...» 2000 року. В цій роботі М. Б. Щукін вже приводить більш повноцінну хронологію, що ділиться на фази «зародження черняхівської культури», ранньої фази черняхівської культури, фази розвинутої черняхівської культури, кінцева фаза черняхівської культури.

Хронологічна система Є. Л. Гороховського виділяє інші хронологічні ранньої фази черняхівської культури. Дана хронологія ділить черняхівські комплекси на 6 фаз (одна з них є проміжною, тому доречніше буде вказувати 5 повноцінних фаз). В системі Є. Л. Гороховського ранню фазу черняхівської культури можна простежити в Ружичанській (Фазі 1), Бережанській (Фазі 2) та Проміжній фазі (Фазі 1/2) як розділяючій з основними фазами черняхівської культури. Ружичанська фаза за Є. Л. Гороховським виділена 230-270 роками н.е. Бережанська фаза належить до 280-330 років н.е.¹. Загалом, Є. Л. Гороховський також створив окрему типологію пряжок та фібул для даної хронології. В цілому в історіографії хронологія Є. Л. Гороховського є достатньо розвинутою концепцією, котра є загальноприйнятою

¹Гороховський Е.Л. Хронология черняховских могильников Лесостепной Украины // Труды V МКАС. Київ. 1988. С. 42-43.

Достатньо цікава хронологічна була створена М. Казанським та Р. Лего. Даная хронологія пропонує розділення на фази, об'єднані групами речових джерел. М. Казанський та Р. Лего виділили на заснуванні хронологічної кореляції груп джерел декілька фаз: Фаза I/II, II/III, II/III/IV, III/IV/V¹. М. Казанський та Р. Лего датують зникнення фази I/II другою третиною IV ст. Таким чином рання фаза в працях М. Казанського та Р. Лего є поєднанням I та II хронологічних груп. М. Казанський та Р. Лего, загалом, датують початок черняхівської культури III сторіччям нашої ери.

В результаті, можна сказати, що в питанні хронології ранньої фази черняхівської культури в історіографії сформувався чіткий вектор дискурсу серед вчених, у той самий час використання різних хроноіндикаторів та методів призвів до деяких різнобіж'їв в чітких датах між хронологічними системами черняхівської культури.

В роботі використані праці О. В. Симоненка, М. В. Кривошеєва, В. П. Глебова, А. В. Дедюлькіна для аналізу сарматської культури Північного Причорномор'я. О. В. Симоненко відмічає те, що в середі сарматської культури північного Причорномор'я в першій половині II сторіччя проходить процес зміни археологічної культури на нову, що етнічно відноситься до змісі місцевого населення та східних елементів аланського походження². Таким чином він дозволяє зрозуміти особливості сарматських елементів в цей період і можливості для впливів на майбутню черняхівську культуру.

В роботі використані роботи М. В. Любічева, Г. В. Бейдіна та К. В. Мизгіна для аналізу ознак особливого горизонту ранньої фази черняхівської культури на території Лівобережної України – «горизонт Боромля». Такими ознаками є

¹Kazanski M. Legoux R. Contribution à l'étude des témoignages archéologiques des Goths en Europe orientale à l'époque des Grandes Migrations: la chronologie de la culture de Černjahov récente. // Archéologie Médiévale. Paris. 1988. №18. С. 12-37.

²Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 158.

фібули сьомої групи О. Альмгрена, фібул серії «А» Є. Л. Гороховського, а також монет Боспорського царства.

Огляд джерел

Вибірка дипломної роботи складається з датованих поховань Ружичанської та Бережанських фаз ранньої черняхівської культури на могильниках різних регіонів. Вибірка складається з таких поховань та могильників:

- Боромля-1: Поховання 4, Поховання 11, Поховання 13, Поховання 46
- Успенка: Поховання 131, Поховання 1655
- Компанійці: Поховання 1, поховання 57, поховання 58, поховання 82, поховання 83, поховання 122
- Одая: Поховання 8
- Горошевці: Поховання 4
- Романківці: Поховання 47, поховання 103, поховання 105
- Ружичанка: Поховання 1, поховання 4, поховання 13, поховання 19, поховання 21, поховання 24, поховання 25, , поховання 44, поховання 57
- Фурманівка: Поховання 3
- Оселівка: Поховання 22, поховання 63, поховання 66
- Каборга: Поховання 9, поховання 21
- Кobleво: Поховання 17
- Чернелів-Руський: Поховання 41, поховання 46, поховання 54, поховання 72, поховання 102, поховання 103, поховання 104, поховання 111, поховання 130, поховання 131, поховання 147, поховання 255, поховання 261, поховання 265

- Данчени: Поховання 10, поховання 36, поховання 67, поховання 122, поховання 128, поховання 282, поховання 356, поховання 371
- Велика Бугаївка: Поховання 52, поховання 70, поховання 111, поховання 179
- Кринички: Поховання 4
- Городниця: поховання
- Косанове: Поховання 32 (№2-1964), поховання 19 (№26-1961),
- Раковецьке: Поховання 1, поховання 2, поховання 11, поховання 15, поховання 17
- Псари: Поховання
- Завадівка: Поховання 5
- Бережанка: Поховання 1, поховання 5, поховання 6, поховання 8
- Токи: Поховання 1, поховання 5, поховання 6
- Легедзіне: Поховання 21, поховання 46, поховання 65, поховання 80
- Петриківці: Поховання 1, поховання 3, поховання 5, поховання 19
- Біла: Поховання 4
- Романове село: Поховання 2
- Канів: Поховання 17
- Черепашинці: поховання
- Чекарси-Центр: Поховання 55
- Курники: Поховання 17
- Придніпровське: Поховання 108

- Побережне: Поховання 1
- Дерев'яна: Поховання 1, поховання 4
- Обухів 1а: Поховання №7
- Будешти: Поховання 24, поховання 122
- Миколаївка: Поховання J
- Привільне: Поховання 10
- Холмське: Поховання 17
- Черняхів: Поховання 257

Таким чином, вибірка складає 98 поховань на 39 могильниках. З них на території Лівобережної України знаходиться 3 могильниці (Боромля-1, Успенка, Компанійці) та 12 поховань. На території Правобережної України – Заходу України знаходиться 11 могильників (Ружичанка, Велика Бугаївка, Чернелів-Руський, Городниця, Кринички, Косаново, Токи, Легідзино, Петриківці, Біла, Романове село, Канів, Черкаси-Центр, Черепашинці, Завадівка, Курники, Прижніпровське, Раковецьке, Побережне, Дерев'яна, Обухів, Бережанка, Псари, Карів-І) та 63 поховання. На території басейну річки Дністер знаходиться 3 могильника (Одая, Горошевці, Романківці) та 5 поховань. На території Причорномор'я знаходиться 3 могильника (Каборга, Коблево, Привільне) та 4 поховання. На території басейну річки Дунай знаходиться 5 могильників (Фурманівка, Будешть, Данчень, Миколаївка, Холмське) та 12 поховань. Таким чином вибірка є цілком репрезентуючою для ситуації ранньої фази черняхівської культури періоду C1b/C2 за хронологічною системою К.Годловського. загальноєвропейською хронологією Х. Ю. Еггерса. Основний масив поховань знаходиться на території Правобережної України, що є в цілому характерним явищем для ранньої фази черняхівської культури, де найбільш представленим регіоном

черняхівської культури є район Правобережжя – даний регіон є центром формування черняхівської культури, що пояснює високу представленість серед черняхівських пам'яток ранньої фази саме правобережних об'єктів.

Мета дослідження

Метою дослідження є встановлення особливостей розповсюдженості, розвитку та характеристики сарматського елемента в ранній фазі черняхівської культури. Окрім цього метою дослідження є встановлення самого явища сарматських елементів

Задачі дослідження

Задачами дослідження є:

- Визначення явища сарматських елементів в складі черняхівської культури
- Визначити сарматські елементи в черняхівській культурі
- Визначити пам'ятки ранньої фази черняхівської культури
- Створити каталог пам'яток ранньої фази черняхівської культури
- Визначити співвідношення поховань ранньої фази черняхівської культури з сарматськими елементами до загальної кількості поховань.
- Виділити особливості сарматського елемента серед ранніх черняхівських пам'яток
- Дати характеристику розповсюдженості сарматського елемента серед ранньочерняхівських пам'яток

Методологія та методи дослідження

В дипломній роботі використовуються як загальнонаукові так і спеціально археологічні методи дослідження. Спеціально-археологічні методи дипломної роботи складаються з хронологічного методу, котрий виражений в

визначенні хронології могильників черняхівської культури та визначення належності пам'яток до періоду ранньої фази черняхівської культури. Окрім цього хронологічний метод було застосовано для розділення сарматських поховань за фазами. Було застосовано картографічний метод для упорядкування даних про ситуацію Північного Причорномор'я в III ст. н. е. Для виділення та аналізу форм сарматського компоненту застосовано типологічний метод. В роботі також було використано загальнонауковий метод класифікації для виділення особливих груп сарматського компоненту.

До загальнонаукових методів відносяться метод аналізу, метод синтезу, метод неповної індукції, дедуктивний метод. Методи аналізу і синтезу використані для проведення роботи з створення уявлення про сарматський елемент в черняхівській культурі. Метод неповної індукції та дедуктивний метод створені для формування гіпотез та повноцінних уявлень про сарматський компонент культури Черняхів/Синтана-де-Муреш.

Окремим є математичний метод кількісно-статистичного аналізу, що є провідним в дипломній роботі та використовується для утворення кількісно-статистичної ситуації сарматських поховань, упорядкування масиву даних вибірки в роботі. Статистичний метод здатен продемонструвати значимість та «об'єми» сарматського компоненту в складі культури Черняхів/Синтана-де-Муреш.

Методологія роботи базується на принципах, необхідних для вконання наукової роботи. Дипломна робота базується на принципах процесуальності та спроб історичної реконструкції процесів проявлення сарматського компоненту в культурі Черняхів/Синтана-де-Муреш

Апробація дослідження

Дипломна робота була апробована на засіданні наукового гуртка кафедри історії Східної Європи та на 77-ї Міжнародній конференції молодих вчених «Каразінські читання» ХНУ імені В. Н. Каразіна.

На засіданні наукового гуртка кафедри історії Східної Європи було проведено апробацію щодо тез з теми історіографії хронологічних систем черняхівської культури. Було виправлено та уточнені певні аспекти хронології

На 77-ї Міжнародній конференції молодих вчених «Каразінські читання» було запропоновано та апробовано тези та модель інтерпретації щодо сарматського компонента в ареалі культури Черняхів/Синтана-де-Муреш.

Структура роботи

Дипломна робота складається з 3-х розділів. Текстова частина складає 61 сторінку. Повний об'єм роботи 119 сторінок. Розділ 1 «Сарматська культура північного причорномор'я до формування культури Черняхів/Синтана-де-Муреш» розповідає про історичну та археологічну ситуацію в регіоні Північного Причорномор'я до початку формування культури Черняхів/Синтана-де-Муреш. Розділ 2 «Пам'ятки культури Черняхів/Синтана-де-Муреш ранньої фази» розповіде про характерні особливості культури Черняхів/Синтана-де-Муреш в ранній фазі та характерні історико-культурні горизонти ранньої черняхівської культури. Розділ 3 «Сарматський компонент в ареалі ранньої фази культури Черняхів/Синтана-де-Муреш» розповідає про характерні особливості проявлення сарматського компонента в ареалі ранньої фази черняхівської культури. Її вагомість та форми проявлення.

Розділ 1: Сарматська культура Північного Причорномор'я до формування культури Черняхів/Синтана-де-Муреш

1.1. Письмові джерела

Сарматська культура Північного Причорномор'я завжди є цікавим об'єктом для вивчення. Північне Причорномор'я в часи античності було однією з точок, де можна виділити «лімес» інтересів античних істориків до опису.

Одночасно, саме воно було найбільш західним місцем для постійного проживання кочових культур, що займалися випасом скоту. Степ є динамічним і він завжди змінює свої культури. За культурами кімерійців приходять культури скіфів, а за ними і культури сарматів. Але у той самий час навіть культури кочовиків не є монолітними і також знаходяться в активному русі.

В сарматському союзі племен знаходиться велика кількість різноманітних племен, що є носіями виключно особливих форм матеріальної та духовної культури. Основним історичним джерелом, котре описує сарматські племена Північного Причорномор'я є праця Страбона, частково Псевдо-Скілака, Сенеки та інших.

В книзі «Географія» в VII книзі Страбон, що зібрав інформацію для «Географії» приблизно в I ст. н. е. описує такі племена сарматів, як: язигські сармати, котрі розділяються на царських сарматів та ургів. Варто відмітити, що назва племені ургів є дещо викривленою, що заважає дати справжню назву цього племені. Перед язигами йдуть тирогети, котрі в грецьких джерелах подаються як «царські скіфи». На території басейну ріки Борисфен (Дніпра) знаходяться племена роксоланів. Страбон не надає назв сарматських племен далі за роксоланів.¹

Більш ранні джерела (перські та грецькі) наводять окрім цього і такі племена: аорси, саки, сіраки. Раньосарматські культури слабо представлені в ареалі Північного Причорномор'я, хоча це і показує те, що сармати в IV сторіччі до н. е. проникали на територію Північного Причорномор'я. Окрім цього основну інформацію про існування сарматів в Північному Причорномор'ї надають історичні джерела. Доволі цікаву інформацію наводить Перипіл Псевдо-Скілака. Дані праці локализують сарматські племена в IV-му сторіччі до нашої ери на заході від Танаїсу. В перепілі Псевдо-Скілака написано:

¹Страбон. География в 17 книгах / Перевод Г. А. Стратановского Сартановского. Ленинград: Наука, 1964. С. 479-480

«Сірмати. [Після скіфів] плем'я [сірматів] та ріка Танаїс,[котра] розмежовує Азію та Європу»¹ (примітка – переклад з російської зроблено автором)

У той самий час в I сторіччі н. е. ми зустрічаємо етнонім алани в праці Сенеки «Фієст»². Поява аланів запускає події зміни сарматського фону в Північному Причорномор'ї.

1.2. Загальні археологічні зауваження

Археологічні джерела наводять нам іншу інформацію. О. В. Симоненко наводить таку схему періодизації сарматської культури північного причорномор'я:³

Ранньосарматський період – II ст. до н.е – перша половина I ст. н. е (Таку позицію підтримують також і В. П. Глебов та А. В. Дедюлькін⁴)

Середньосарматський період – I ст. н.е - середина II ст. н.е

Пізньосарматський період – II-IV ст. н. е.

Що цікаво, О. В. Симоненко відмічає те, що сарматські поховання Північного Причорномор'я мали дві різні сарматські традиції. Першою є традиція, котра охоплює ранньосарматський та середньосарматський «часи» хронології сарматської культури Північного Причорномор'я.⁵ У той самий час на зламі II сторіччя нашої ери на територію сарматської культури проходить процес витіснення старих сарматських племен та заміщення їх

¹Скилак Кариандский. Перипл обитаемого моря / Перевод Ф. В. Шелова-Коведяева // ВДИ. 1988. №1. С. 262

²Сенека А. Л. Трагедии / Перевод С. А. Ошерова, Е. Г. Рабиновича. Москва. 1983. С. 220

³Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 134

⁴Глебов В. П. Дедюлькин А. В. О времени появления сарматов на нижнем Дону // Нижневолжский археологический вестник. 2020. Т. 19. №2. С. 92 – 119

⁵Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 156-157

аланами та роксоланами в I-II ст. н.е, котрі стають основними на степах Причорномор'я. Загалом дане явище, співпадає з процесами, котрі описані в праці Страбона. У той самий час варто відмітити, що алани не склали домінуючого складу в сарматській культурі пізнього періоду Північного причорномор'я. Так, О. В. Симоненко виводить горизонт «Східної хвилі», коли в Північне причорномор'я приходять впливи з степів волго-дунайського регіону, а саме алаано-аорського компоненту.¹ Таким чином, в пізньосарматський період пройшла деяка зміна сарматської обрядовості

О. В. Симоненко розділяє пізньосарматський період на два підперіоди. Перший період триває з II по середину III ст. н. е. та другий період, що йде з другої половини III ст. н. е до IV сторіччя н. е.² Цікавим є те, що перша фаза пізньосарматського періоду завершується в середині III сторіччя нашої ери. Це співпадає з періодом формування черняхівської культури та її розвитку.³

Ареал сарматської культури в період III ст. н. е. розповсюджений на території Північного Причорномор'я, Окремі поховання доходять до лісостепу в районі річок Стугна⁴, Псел, інших. У той самий час на заході сармати знаходяться в регіоні річки Дністер та доходять до Дунаю, де обмежуються дунайським лімесом Римської Імперії.⁵

Таким чином, сарматська культура Північного Причорномор'я, загалом, проходить деякі зміни як між «часами» так і в одному «часі» в різних її проміжках. Вона проходить зміни матеріальної культури. З іншого боку саме в цей період змін починаються процеси міграції вельбарського населення на територію лісостепу Північного Причорномор'я. Теоретично, умови

¹Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 158

²Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 149

³Щукин М. Б. Готский путь (готы, Рим и черняховская культура). Санкт-Петербург. 2005. С. 109

⁴Этнокультурная карта территории Украинской ССР / В. Д. Баран, Е. В. Максимов, А. Т. Смиленко и др. Київ: Наукова думка, 1985. С. 6-8

постійного контакту з черняхівським населенням могло впливати на те, що сарматські елементи та, у тому числі представники сарматського етносу могли переходити в ареал черняхівської культури, привносячи свої традиції виробництва та поховального обряду та інтегруючи його в субстрат майбутньої «класичної» черняхівської культури.

1.3. Поховальний обряд сарматської культури

Сарматська археологічна культура Північного Причорномор'я проходить великий шлях змін поховального обряду. В I-II сторіччі нашої ери сарматська культура змінює свою матеріальну та духовну культуру. Проходить процес зміни племінного населення та його етносу, котрий призводить до того, що сарматська культура утворює нові співвідношення сарматського обряду та його розвитку.

Сарматські поховання пізньосарматського часу північного причорномор'я досліджувалися О. В. Симоненко¹. Грунтовна робота, що в першу чергу стосується хронології та регіональних особливостей періодизації сарматської культури північного причорномор'я надає і аналіз поховального обряду та традицій пізньосарматського періоду як її «ранньої» так і «пізньої» фази

Поява черняхівської культури співпадає з переходом сарматської культури Північного причорномор'я пізньосарматського часу до своєї пізньої фази – другої половини III сторіччя нашої ери. Таким чином, в дипломній роботі буде використана інформація про поховальні споруди пізньої фази пізньосарматського часу.

Основним типом поховання сарматської культури є інгумація в кургані . У той самий час курганні поховання в сарматській культурі розділяються на основні – поховання над яким було зроблено курган та впускні – поховання,

¹Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 149

котрі зроблені вже в самому кургані. Окрім цього в сарматському поховальному обряді наявні і ґрунтові могильники.

Тип впускних поховань в пізньосарматський час має тенденцію до зниження своєї популярності. О. В. Симоненко наводить те, що в ранній фазі впускні поховання складали 5.9% поховань від вибірки, а в пізній фазі лише 3.2%¹ від вибірки. У тому числі це зниження можна простежити і в більш пізньому горизонті сарматської культури ранньо- та середньосарматського часу. В впускних похованнях основною поховальною спорудою є поховання в простій ямі, орієнтацією на північ. Але у той самий час тенденція на різмаїття конструкцій, що йде ще з часів середньосарматського періоду залишається. Основною після простої ями формою поховальної споруди впускних поховань пізньосарматського часу є поховання в ямі з підбоєм.²

Основні ж поховання пізньосарматського часу вже представляють більший набір різмаїття та складають основну кількість поховальних комплексів пізньосарматських поховань та є основною нормою³. З III сторіччя нашої ери, тобто з періоду пізньої фази пізньосарматського часу з поховань пізнього часу зникає традиція прямокутних ям, хоча в ранній фазі пізньосарматського часу дані поховання виступали достатньо потужним масивом на різних могильниках – від третини до половини поховань, в залежності від могильнику⁴. В фінальній фазі пізньосарматського часу головною поховальною спорудою стає поховання у ямі з підбоєм, що складає від 30 до 50 відсотків від загальної кількості поховань. Ареалом розповсюдження

¹Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 149

²Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 149

³Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 149

⁴Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 150

поховань у ямі з підбоєм в сарматській культурі є західна частина «сарматського світу» північного причорномор'я¹

В пізній фазі пізньосарматського часу доволі розповсюджений обряд в Подунав'ї та Придністров'ї поховань у ямі з заплічками зникає, а за межами цих регіонів ці поховання не були розповсюдженими і у ранній фазі². Територіальне знаходження поховань у ямах з заплічками дає можливість пропонувати те, що даний поховальний обряд був результатом деякого змішення з сарматською поховальною традицією. Питання зникнення регіональної традиції поховань у ямах з заплічками є достатньо непростим

Поховання в катакомбі розділяється на два типи за типологією К. Ф. Смирнова. Поховання в катакомбі в сарматській культурі розповсюджені в двох територіально розділених регіонах. Першим регіоном існування катакомбних поховань сарматської культури в північному причорномор'ї є регіон річки Дунай, а саме її низини. В цьому регіоні розповсюджені поховання типу II за типологією К. Ф. Смирнова. Другим регіоном є Лівобережжя Дніпра. В цьому регіоні катакомбні поховання сарматської культури характеризуються типологічною різноманітністю типів катакомбних поховань, розповсюджені як катакомби типу I так і типу II за типологією К. Ф. Смирнова³⁴

Ґрунтові поховання не були розповсюдженими в сарматській культурі. В початковій фазі пізньосарматського часу сарматські ґрунтові могили є спорадичними. Для ґрунтових поховань пізньосарматського часу в північному

¹Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 150

²Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 150

³Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 150

⁴Simonenko A.V Catacomb graves of the sarmatians of the North Pontic region // Studia Archaeologica. 1995. №1. С. 345-369

причорномор'ї характерне поховання в ямі прямокутної чи овальної форми з поодинокими похованнями в ямі з підбосом та в катакомбі.¹

Таким чином неможливо сказати, що в пізньосарматський час в сарматській культурі північнопричорноморського регіону сформувалася єдина типологічна структура. Сарматська культура неймовірно різноманітна за своїм поховальним обрядом, але основною формою є поховання у північному секторі та кістяк, що лежить випростано на спині. В поховальному обряді є повна домінація інгумацій, обряд кремації відсутній. Поховання сарматської культури не мають поселень біля своїх поховальних комплексів.

1.4.Речовий комплекс сарматської культури

Сарматська культура залишила в Північному причорномор'ї широкий комплекс речей. О. В. Симоненко в рамках своєї роботи по створенню регіональної хронології сарматської культури північного причорномор'я виділив комплекс речей, котрі є індикаторами сарматської культури пізньосарматського часу та є характерними для неї. Категорії речей сарматської культури північного причорномор'я схожі з загальними сарматськими речами з особливостями римського впливу у вигляді імпортованих речей.

Клинкова зброя пізньосарматського періоду наявна в двох типах. Тип 1 – довгі мечі з рукояткою штирем. Доволі частою була практика прикрашання данного меча. Тип 2 (або Тип 4 типології О. В. Симоненко) представлений мечем з кільцевим навершям та з рукояткою. Цікаво, що такий тип мечів характерен для ранньосарматської культури північного причорномор'я але пізніше зникає, що дає нам можливість дещо краще зрозуміти процеси в

¹Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 150-151

сарматській культурі північного причорномор'я. Це в тому числі відмічає і О. В. Симоненко.¹

Комплекс щитів в пізньосарматському часі північного причорномор'я представлений поодиноким знахідкою фрагменту щита 71 кургану могильнику Курчі 17. О. В. Симоненко відніс даний фрагмент щиту до типу К2 за типологією Н. Цилінга. У той самий час О. В. Симоненко датує даний фрагмент щита фінальною фазою пізньосарматського часу.²

Пізньосарматські фібули підлягали (як відмічає О. В. Симоненко) загальноєвропейським тенденціям змін форм фібул, котрі проходили по всій Європі.³ Сарматські фібули пізньосарматського часу північного причорномор'я представлені щістьма групами фібул (1 – лучкові підв'язні, 2 – прогнуті підв'язні, 3 – сильнопрофільовані фібули європейських та причорноморських типів, 4 – з завитком на кінці суцільного пластинчатого приймача, 5 – з високим пластинчатим приймачем, 6 – шарніні фібули)⁴.

Лучкові підв'язні фібули є найбільш представленими в пізньосарматському часі, в початковій фазі пізньосарматського часу домінують фібули 1-й серії. В пізній фазі їх змінюють фібули 3-й серії⁵

Прогнуті підв'язні фібули О. В. Симоненко відносить до «черняхівських впливів». Вони представлені типом фібул АЗб за типологією Є. Л. Гороховського та датуються 330-380 роками н. е.¹

¹Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 151

²Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 151

³Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 151

⁴Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 151

⁵Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 151

Сильнопрофільовані фібули представлені причорноморськими та західними типами. Ця тенденція зберіглася і з минулих часів. Предствлена паннонськими двочленними фібулами II – початком III ст. н.е та фібулами II – середини III ст. н.е²

Фібули з завитком на кінці суцільного пластичатого приймача слабо розповсюджені та представлені II – серединою III ст. н. е.³

Фібули з високим пластинчатим приймачем, що характерні для центральноєвропейського регіону дещо представлені і в сарматському періоді. О. В. Симоненко датує їх фазою С1 римського часу – 150/160 – 250/260 pp. н. е.⁴

В пізньосарматський час розповсюджені шарнірні фібули, котрі О. В. Симоненко датує III ст. н.е⁵

Дзеркала в пізньосарматському часі представлені дзеркалами типу Хазанов IX (дзеркала-підвіски з орнаментуванням задньої сторони дзеркала) та типу Хазанов X (Дзеркала з невисокою центральною петлею)⁶

Пряжки представлені в пізньосарматський час як одночастинними так і двочастинними пряжками

¹Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 152

²Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 152

³Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 152

⁴Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 152

⁵Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 152

⁶Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 152

Однчастинні пряжки наявні в таких типах: Тип 1 – з круглою або овальною рамкою. Тип 2 – з прямокутною рамкою. В фінальній фазі проходить процес потовщення передньої частини рамки.¹

Двочастинні пряжки представлені чотирьма типами:

Тип 1 – Двочастні пряжки з прямокутним щитком та округлою рамкою. Пряжки типу 1 розділяються на підтип а та підтип б, Підтип а, що розповсюджений на початковій фазі пізньосарматського часу виділяється відсутністю фасетування та профілювання. Підтип Б, характерний для пізньої фази пізньосарматського часу виділяється потовщенням передньої рамки.²

Тип 2 – З прямокутним щитком та прямокутною рамкою. Даний тип пряжок характерний для початкової фази пізньосарматського часу³

Тип 3 – З округлим щитком та округлою рамкою. Виділяються підтипи а і б. Підтип а, що характерний для початкової фази зазвичай виділяється відсутністю фасетування, круглої формою у перерізі та гладкості рамки та щитка, але вже характерна поява фасетування на окремих представниках. Підтип б характеризується овальними рамками з полукруглим у перерізі брусом та характерний для фінальної фази пізньосарматського часу.⁴

¹Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 152-153

²Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 153

³Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 153

⁴Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 153-154

Тип 4 – з округлим щитком та прямокутною рамкою. Був знайдений у поодинокому екземплярі та відноситься до початкової фази пізньосарматського часу¹

В розділі металічної наремінної гарнітури О. В. Симоненко виділяє як одночастинні так і двочастинні ремінні накладки. Одночастинні ремінні накладки наявні як в початковій, так і у фінальній фазі пізньосарматського часу. Двочастинні ремінні накладки представлені у двох варіантах, що різняться за методом виробництва. Варіант А представлений двома склепаними частинами та був знайдений в похованні першої половини III ст. н.е. Варіант Б представлений одною половою металу, що зігнута навпіл та закріплена заклепками. Варіант Б наявний у комплексах фінальної фази та має особливості в фасетуванні.²

Одночастинні ремінні наконечники представлені у вигляді прямокутних пластин, котрі мали загострений кінець. Такі одночастинні ремінні наконечники характерні для початкової фази пізньосарматського часу³. Двочастинні ремінні наконечники представлені двома варіантами. Варіант А представлений короткою обіймою в $\frac{1}{4}$ від довжини наконечника, закріплений з обіймою шарніром. В II ст. н.е характерні гладкі краї, для III ст. н.е. характерне фасетування. Варіант Б має довгу обійму в половину довжини наконечника. Обойма прямокутна та скріплювалася на вузькій петельці. Кінці наконечнику мають різноманітні форми. Богато прикрашені фасетування⁴

¹Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 154

²Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 154

³Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 154

⁴Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 155

Для південно-західного причорномор'я О. В. Симоненко виділяє наявність «застібок-бігуді» та датується початковою фазою пізньосарматського часу. Дані застіжки представлені двома пластинами, що згиналися у напівциліндр та вставлялися одна в одну. Верхній кінець скріплявся кільцем, що скріплював обидва напівцилінду. Нижній кінець мав або вставлені кільця або ціпки¹

Окрім цього до сарматських речей-прикрас причислюють пірамідальні підвіски з циркульним орнаментом, кістяні підвіски-мушлі. Також сармати мали традицію поховання з намистами.²

Поліхромні стилі сарматської культури північного причорномор'я пізньосарматського часу за О. В. Симоненко представлений у двох типологічних стилях: «Сердоліковому» стилі та стилі «Клаузоне». Обидва поліхромних стилі відносяться до фінальної фази пізньосарматського часу³

«Сердоліковий» стиль за визначенням О. В. Симоненко є типологічно стійким. Основою ювелірного виробу була коробчата овальна або прямокутна структура, що спаяна з двох пластин. На лицьовій стороні вона прикрашалася позолоченим сріблом, або золотом. На бронзову основу наносилися рельєфний орнамент. Центром композиції даного стилю є овальні, квадратні або каплевидні сердолікові вставки. Центральні вставки і краї вироби орнаментувалися широкою рельєфною смужкою. Вільні поля заповнювалися рельєфними композиціями різних форм. Сердоліковий стиль датується кінцем III – першої половини IV сторіччя н. е.⁴

Стиль «клаузоне», або стиль «перегородчатої інкрустрації» виділяється інкруструванням суцільного шару кольорової емалі або плоско шліфованого

¹Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 155

²Гудкова О. В. Про участь сарматів у виникненні черняхівської культури // Археологія. 2001. №2 С. 38

³Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 155

⁴Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 155

каменя, що поміщувалися в спеціальні гнізда, що утворювалися перегородками. Даний стиль був поширений в другій половині IV сторіччя нашої ери.¹

Обсяги розповсюженості римських імпортів металевого посуду в регіоні Північного Причорномор'я спадають. В основному дані імпорти представлені глечиками типу *Vlechkanne*. Котілками типу Дебет. Та сітул, що подібні до типу Еггерс 42. Глечик типу *Vlechkanne* представлений у комплексі початкової фази пізньосарматського часу, як і котелок типу Дебет. Сітула, подібна до типу Еггерс 42 своїм кріпленням дужки було знайдено у комплексі фінальної фази пізньосарматського часу²

Скляний посуд на початковій фазі представлений кубками типу Айсінгс 44, фіалами типу Айсінгс 96b.1, глечиками типу Айсінгс 51d, флаконами типу Айсінгс 14 та 61, бальзамаріями типу 82b.2. Для фінальної фази пізньосарматського часу О. В. Симоненко виділяє такі типи скляного посуду - кубки Айсінгс 106d, блюда Айсінгс 45, Айсінгс 47, фіали Еггерс 213 та Рюті AR 60.1.³ Таким чином, типологічно, скляний посуд є доволі різноманітним в пізньосарматському часі.

Амформи пізньосарматського часу представлені в початковій фазі амформи типу Шелов С та Шелов D. У той самий час наявна амфора типу Форлімпополі, належності до певної фази даного типу амфор, О. В. Симоненко не наводить та загально датує її II – IV сторіччям нашої ери.⁴

¹Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 155-156

²Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 156

³Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 156

⁴Симоненко А. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 156

Сарматська кераміка має достатньо чіткі і виключносарматські (в регіоні Північного Причорномор'я) форми, але у той самий час не було проведено повноцінних окремих досліджень з регіональної кераміки сарматів Північного Причорномор'я (найближчим регіоном, де було проведено таку працю є басейн Дону). У той самий час було простежено деякі форми сарматської кераміки, що знаходиться в черняхівській культурі. Праця колективу авторів виділяє 8 форм сарматської кераміки, котра зустрічається на черняхівських похованнях. У той самий час відмічається сумнівність тези про виключну сарматську належність форм типу А та В та наявність подібних горщиків у вельбарських похованнях.¹ Дана кераміка та її особливі форми є важливою складовою для визначення сарматських впливів. Якщо ж брати дослідження сарматської кераміки, а саме регіону Кубані та басейну річки Дон, то в даному регіоні наведена велика кількість типологій. Загалом, сарматська кераміка представлена як ліпним, так і гончарним посудом. Кружальний посуд набирає велику популярність в середньосарматський час і починає втрачати популярність в пізньосарматський час.²

1.5. Висновки

Таким чином можна простежити те, що велика кількість предметів є не унікально сарматськими (фібули західних і причорноморських типів). Для сарматських ювелірних виробів характерний поліхромний стиль, застібки-бігуді. Таким чином, варто зорієнтуватися на дослідженні особливих типів сарматської кераміки, ювелірні вироби сердолікового стилю,

Загалом, можна виділити те, що в сарматській культурі пройшла велика кількість процесів, котра докорінно змінила сарматську культуру. Вплив явища появи черняхівської культури в лісі та лісостепі Північного Причорномор'я також посприяло деяким змінам в сарматській культурі

¹Любичев М.В. Филатов Д. А. Шульце Э. Лепные сосуды из погребений могильника позднеармавского времени у Зачекиловки // Археологическое наследие. 2020. №1 (3). С. 438-453

²Кривошеев М. В. Позднесарматская культура южной части междуречья Волги и Дона. Проблемы хронологии и периодизации : дисс. канд. ист. наук. Волгоград. 2011. С. 30-49

пізньосарматського часу. В першу чергу, ми можемо простежити впливи сарматської культури через достатньо унікальні для регіону поховальні структури пізньоримської епохи Північного Причорномор'я. Поховальні структури у вигляді ям з заплечиками в північній орієнтації, ям з підбосом, поховань в катакомбі, є найбільш інформативним «датчиком» для означення поховання, як того. На яке вплинули сармати. Речі пізньосарматського часу представлені достатньо широкою кількістю загальноєвропейських речей або типових форм, що заважає простежити впливи в речовому комплексі. Найбільш ефективно сарматські впливи можливо простежити через особливі форми кераміки, кістяні пірамідальні підвіски, вироби в поліхромному стилі, мушлі-каури.

Розділ 2. Пам'ятки культури Черняхів/Синтана-де-Муреш ранньої фази

2.1. Хронологічні межі ранньої фази культури Черняхів/Синтана-де-Муреш

Черняхівська культура існувала протягом певного часу на. Існування даної археологічної культури потребує розділення її існування на різноманітні фази, котрі можна очевидно простежити як в речовому комплексі, так і в комплексах духовної культури.

Питання хронологічних меж ранньої фази черняхівської культури лежить в питанні розвитку самої загальної хронології черняхівської культури. Питання саме датування ранньої фази розвивалося у рамках досліджень загальної хронології.

Перша спроба надати повноцінну хронологію черняхівської культури була зроблена В. В. Хвойкою ще в 1901 році при перших розробках «культури полів поховань». В його праці «Поля погребений в Среднем Поднепровье», що була опублікована в Записках Російського Археологічного Товариства, вона була датована II-V сторіччя нашої ери¹. Варто відмітити те, що культура

¹ Этнокультурная карта территории Украинской ССР / В. Д. Баран, Е. В. Максимов, А. Т. Смиленко и др. Киев: Наукова думка, 1985. С. 46

полів поховань об'єднувала декілька культур. З цих причин, очевидним є те, що В. В. Хвойка на даному етапі розвитку черняхівської культури не міг повноцінно оцінити та створити її датування.

Звичайно ж спроби створити інше датування черняхівської культури були і надалі. Такою спробою в 1900-х роках стала спроба датування майбутньої черняхівської культури III-IV сторіччям. Дану версію датування створив М. Ф. Беляшевський в його праці «Ближайшие задачи археологии Юга России» в журналі Археологічний літопис Півдня Росії¹. Аналогічне датування наводить П. Райнеке в своїй праці «Aus der russischen archäologischen Litteratur» в журналі MainzerZeitschrift в 1906 році². Ранні датування початку XX сторіччя не ставлять завдання датування ранньої фази черняхівської культури. Але у той самий час вони важливі для визначення.

Тенденції датування «культури полів поховань» змінюються в 40-і роки XX сторіччя. В цей період ряд археологів ввели теорію про нерозривність процесу розвитку «культури полів поховань Черняхів-Неслухів» до ранньофеодальної Київської Русі³. Дослідження В. В. Махно також виводила цю єдність принаймні до VI-VII ст н. е. через дослідження жител⁴.

Дану гіпотезу було спростовано вже в 60-ті роки дослідженнями Д. Т. Березовця та М. Б. Щукіна. Д. Т. Березовець, критикує позицію щодо верхнього датування черняхівської культури як VI-VII ст. та датує черняхівську культуру II-V сторіччям⁵, до такої ж позиції схиляється і М. Б. Щукін⁶. Подальший розвиток датування та формування повноцінних узагальнюючих праць з хронології починається з 80-х років XX сторіччя.

¹ Беляшевський Н. Ближайшие задачи археологии Юга России // Археологическая летопись Юга России. 1903. №1 С.11

² Reinecke P. Aus der russischen archäologischen Litteratur // Mainzer Zeitschrift. 1906. №1. С. 46

³ Смішко М. Селище доби полів поховань у Вікінах Великих // Археологія.. 1947. Т.1 С. 121

⁴ Махно Є. Поселення культури «полів поховань» на північно-західному Правобережжі // АП УРСР. 1949. Т.1. С. 175

⁵ Березовець Д. Т. О датировке черняховской культуры // СА №3. 1963. С. 109-110

⁶ Щукін М. Б. О трёх датировках черняховской культуры // КСИА. 1967. №112. С. 13

Дані праці. Даний короткий екскурс в хронологію черняхівської культури показує її розвиток та складність датування черняхівської культури.

В роботі М. Б. Щукіна «Некоторые проблемы хронологии черняховской культуры и истории ранних славян» в 1980 році було запропоновано чітку періодизацію черняхівської культури. За нею ранньою фазою черняхівської культури є II та III сторіччя (періоди формування та ранньої черняхівської культури відповідно).¹ Робота отримала достатньо сильну критику з боку позицій датування черняхівської культури II сторіччям нашої ери. В результаті погляди М. Б. Щукіна були дещо переглянуті в праці «Готский путь». Друга версія позиції М. Б. Щукіна датує ранню фазу черняхівської культури другою половиною III сторіччя нашої ери.²

Є. Л. Гороховський провів достатньо серйозну роботу над матеріалами черняхівської культури. За його методологією рання фаза черняхівської культури, що покриває ружичанську та бережанську фазу. Таким чином, інтерпретуючи результати Є. Л. Гороховського, можна прийти до висновку, що рання фаза черняхівської культури датується 240-330 роками нашої ери. Для ружчанської фази характерні нефасетовані підв'язні фібули, фібули з високим приймачем VII групи О. Альмгрена, двочастні пряжки типу «Омега». Для бережанської фази характерні фібули А3, А4, Б1а, Б1б, Б1г та пряжки типів А1а за типологією Є. Л. Гороховського³

Хронологія О. А. Гей – І. А. Бажана періодизують черняхівську культуру п'ятьома періодами. Загалом, О. А. Гей та І. А. Бажан визначають ранню фазу черняхівської культури ступенями 1 та 2, що об'єднується з іншими культурами у Ступень 1 східноєвропейської хронології (що відповідає

¹Щукин М. Б. Некоторые проблемы хронологии черняховской культуры и истории ранних славян // Rapports du IIIe Congres International d'Archeologie Slave. Братислава. 1980. Т.2. С. 399

²Щукин М. Б. Готский путь (готы, Рим и черняховская культура). Санкт-Петербург: Филологический факультет СПбГУ, 2005. 161 с

³Гороховский Е.Л. Хронология черняховских могильников Лесостепной Украины...С. 42

ступені C1b/C2 за К. Голдовським). Ступінь 1 східноєвропейської хронології О. А. Гей – І. А. Бажана займає 230/240-310/320 pp.¹

Робота М. Казанського та Р. Лего виділяється іншим підходом до формування хронології. В даній роботі було активно пророблено хроноіндикатори, котрі були розбиті на різні горизонти. Хронологія базується на поєднанні горизонтів за їх переплетінням. Таким чином були виділені такі фази, як: I/II, II/III, II/III/IV, III/IV/V². Загалом, до ранньої фази черняхівської культури можна виділити фазу I/II, котра охоплює III – початок IV сторіччя нашої ери.³

О. В. Шаров та його хронологія, загалом, подібна в основних тезах на концепцію М. Б. Щукіна. У той самий час, О. В. Шаров зробив достатньою цікаве спостереження, що лягло у концепцію «нульової фази» черняхівської культури. На матеріалах декількох поселень був зроблений висновок про те, що на них присутні поховання та матеріали, що стосуються більш ранніх періодів, але з ознаками черняхівської культури. Концепція нульової фази все ще проходить концептуальну перевірку, але в рамках дослідження ранньої фази черняхівської культури концепція «нульової фази» створює цікаві спостереження о процесах розвитку черняхівської культури.⁴

Хронологія Я. Тейрала, що базується на нумізматичних та римськоімпортних джерелах, не надає чітких абсолютних датувань в своїй періодизації. Я.

¹Гей О. А. Бажан И. А. Хронология эпохи «готских» походов (на территории Восточной Европы и Кавказа). Москва. 1997. С. 45-46

²Kazanski M. Legoux R. Contribution à l'étude des témoignages archéologiques des Goths en Europe orientale à l'époque des Grandes Migrations: la chronologie de la culture de Černjahov récente. // Archéologie Médiévale. 1988. №18 С. 12-37

³Kazanski M. Legoux R. Contribution à l'étude des témoignages archéologiques des Goths en Europe orientale à l'époque des Grandes Migrations: la chronologie de la culture de Černjahov récente. // Archéologie Médiévale. 1988. №18 С. 23

⁴Шаров О. В. Хронология могильников Ружичанка, Косаново, Данечены и проблема датировки черняховской керамики // Проблемы хронологии эпохи Латена и Римского времени. По материалам Первых Тихановских чтений. Санкт-Петербург, 1992 С. 187

Тейрал надає кінець ранньої фази черняхівської культури початком IV сторіччя нашої ери.¹

Загалом, як можна простежити, на сучасному етапі періодизація та хронологія черняхівської культури, загалом, є повністю усталеною. У той самий час, абсолютне датування дещо різниться. У той самий час рання фаза датується в межах другої половини III сторіччя – початком IV сторіччя н. е (C1b-C2 за К. Голдовським)

2.2. Писемні джерела про історичні події, що привели до формування черняхівської культури

Писемні джерела, котрі можуть дати інформації про формування черняхівської культури є достатньо обмеженими. Таким джерелом є «Гетика» Іордана. Праця Іордана надає дещо міфологізований образ переселення готів на землі Ойюму. Іордан базувався на достатньо велику кількість праць, у тому числі він орієнтувався і на більш ранні історичні описи (праця Кассіодора, що наразі не зберіглася).

Іордан пише про те, що готи прибули в Ойюм при правлінні Філімера. За концепцією Іордана готи Філімера прибули з Готоскандзи на землю Північного Причорномор'я, розгромивши сплавів. Таким чином засновується готське королівство на цих землях.²

Таким чином, можна зробити висновок, що писемні джерела щодо утворення черняхівської культури відносно слабкі та не потужні та не можуть якось допомогти у дослідженні ранньої черняхівської культури та її впливів на сарматську культуру

2.3. Ранні бірітуальні могильники черняхівської культури.

¹Tejral J. Fremde Einflüsse und Kulturelle Veränderungen nördlich der mittleren Donau zu Beginn der Völkerwanderungszeit // Archaeologia Baltica, «Peregrinatio Gothica». Lodz. 1986. Vol. 7. С. 189.

²Іордан. О происхождении и деяниях гетов (Getica) / Перевод Е. Ч. Скржинской. Санкт-Петербург:Алетейя, 2001. С. 66

Ранні могильники черняхівської культури з'являються в ході процесу міграцій вельбарського населення на території нових земель. Прихід вельбарського елемента на території «розваленої» зарубінецької культури, котра представляє різноманітні пост-зарубінецькі групи та горизонти, створює нову обрядову систему, унікальну для цього регіону в пізньоримський час. Біритуальність, загалом, є визначальною поряд з особливими матеріальними знахідками для визначення черняхівської культури.¹

М. Б. Щукін в своїй праці «Готский путь...» виділяв дві хвилі міграцій вельбарського населення в Північнопричорноморський лісостеп – брест-тишинську та дитинську хвилю міграції. Перша була датована М. Б. Щукіним 140/150-240 рр з піком у 200 р. Друга була датована М. Б. Щукіним 180-260 рр. з піком в 230-250 рр². Таким чином, дитинська хвиля міграцій в своїй суті припадає на період формування ранньої черняхівської культури. Загалом, територіально вельбарські поселення «заходять» на територію басейну річки Горинь. У той самий час, за М. Б. Щукіним, переселенські хвилі вельбарців в 170-х роках можна простежити і на дніпровському лівобережжі, наприклад, в комплексі Пересипки.³

Загалом, до ранніх біритуальних могильників (якщо бути більш точним ті черняхівські могильники, котрі мають в своєму складі ранніх черняхівські поховання) можна віднести (як відносить і М. Б. Щукін) Ружичанку, Чернелів-Руський, Ханська-Лутерія, Журавка, Косанів, Городница, Данчени, чії окремі пам'ятки відносяться до найбільш раннього періоду черняхівської культури (Ружичанська фаза за Є.Л. Гороховським). В «перехідній», за Є.Л. Гороховським, фазі виділяються могильники Рудки, Раковець,

¹ Щукін М. Б. Готский путь (готы, Рим и черняховская культура). Санкт-Петербург: Филологический факультет СПбГУ, 2005. С.109

² Щукін М. Б. Готский путь (готы, Рим и черняховская культура). Санкт-Петербург: Филологический факультет СПбГУ, 2005. С. 106-109

³ Щукін М. Б. Готский путь (готы, Рим и черняховская культура). Санкт-Петербург: Филологический факультет СПбГУ, 2005. С. 106

Бережанка.¹Звичайно, в цьому списку наявні не всі пам'ятки, котрі були датовані як належні до ранньої фази і використані у вибірці данної дипломної роботи.

До речей ранніх біритуальних могильників, ми можемо віднести такі датуючі речі як фібули сьомої групи О. Альмгрена, фібули серії А, двочастні пряжки типу «Омега», скляні чаші Еггерс 189, 216. Металічний посуд типу Еггерс 62 та 82. Дані речі виділяє М. В. Любичев²

Загалом, ранні біритуальні могильники черняхівської культури представлені пам'ятками Правобережжя (Чернелів-Руський, Ружичанка), басейнів Дністра та Дунаю (Данчени). Але у той самий час можна простежити і поховання в районі Лівобережжя України. Таким чином, в ранній фазі черняхівської культури, ареал ранніх біритуальних могильників охоплює простори декількох регіонів.

2.4. Група пам'яток Дем'янів-Черепін

На території Заходу України ми можемо простежити появу на постзарубінецьких горизонтах ранніх черняхівських поселень. Група пам'яток Дем'янів-Черепін вважається такою. М. В. Любичев визначає дану групу пам'яток, як об'єднання декількох історично-хронологічних горизонтів, котрі хронологічно розшташовані на проміжку другої половини III- початку IV сторіччя нашої ери³. Дана група пам'яток підпадає під ранню фазу черняхівської культури, тому потребує деякої акцентпції у розгляді ранньої фази черняхівської культури

Основним топографічним розположенням групи пам'ятом Дем'янів-Черепін є верховини пойма, або краї останців. Окрім цього наявні поселення на схилах

¹Щукин М. Б. Готский путь (готы, Рим и черняховская культура). Санкт-Петербург: Филологический факультет СПбГУ, 2005. С. 112-113

²Любичев М.В Ранняя история Днепро-Донецкой лесостепи I-V веков. Частина 1 // Ostrogothica–Serie: Bände. Харків. 2019. Т.2. С. 134

³Любичев М.В Ранняя история Днепро-Донецкой лесостепи I-V веков. Частина 1 // Ostrogothica–Serie: Bände. Харків. 2019. Т.2. С. 134

мокрих балок. В цілому, дана топографічна традиція звичайна для зарубинецької культури.¹

Для групи Дем'янів-Черепин притаманні характерні форми заглиблених будівель. М. В. Любичев виділяє три типи таких будівель. Перший тип представлений прямокутними та неправильнопрямокутними ямами, стовпові ями по кутах, присутні нерегулярно розкидані печі-«каміни». Другий тип представлений заглибленими спорудами в квадратній ямі. Стовпові ями відсутні. Третій тип представлений спорудами овальної форми з розвинутим дном. В складному дні присутні уступи-«лежанки». Загалом, М. В. Любичев простежує дві будівельні традиції. Перша будівельна традиція представлена спорудами типу III. Друга представлена спорудами типу I та II.²

Набір кераміки групи Дем'янів-Черепин представлений як гончарною так і ліпною керамікою. В пам'ятках Дем'янів-Черепин відношення ліпної до гончарної кераміки доволі різноманітне. М. В. Любичев приводить матеріали за якими відсоток гончарної кераміки в різних комплексах складає: житло 3 Дем'янів 2 – 51%. Рипнів 2 – 66%. Житло 9 Бошів 2 – 60%. Яма 49 Бошів 2 – 66%³. Загалом, у середньому, гончарна кераміка представлена 60% до загальної кількості кераміки, що каже про велику близькість до черняхівської культури у керамічному відношенні

За типами кераміка групи пам'яток Дем'янів-Черепин на пам'ятках знайдені типи IIa, IIb, IIv за типологією О. В. Обломського. Баночні горщики I3a та I3b (відкритого профілю) за типологією О. М. Обломського⁴. В комплексі металевих знахідок характерні арбалетні фібули сьомої групи О. Альмгрена. За типологією Є. Л. Гороховського та О. В. Гопкало в групі пам'яток

¹Любичев М.В Ранняя история Днепро-Донецкой лесостепи I-V веков. Частина 1 // Ostrogothica–Serie: Bände. Харків. 2019. Т.2. С. 135

²Любичев М.В Ранняя история Днепро-Донецкой лесостепи I-V веков. Частина 1 // Ostrogothica–Serie: Bände. Харків. 2019. Т.2. С. 135

³Любичев М.В Ранняя история Днепро-Донецкой лесостепи I-V веков. Частина 1 // Ostrogothica–Serie: Bände. Харків. 2019. Т.2. С. 135-136

⁴Любичев М.В Ранняя история Днепро-Донецкой лесостепи I-V веков. Частина 1 // Ostrogothica–Serie: Bände. Харків. 2019. Т.2. С. 135

Дем'янів-Черепин представлені усі серії даних фібул. Дані фібули розповсюджені в Центральній та Північній Європі та мають походження з германських територій.¹ Наявність фібул сьомої групи О. Альмгрена може казати про черняхівське походження данної групи пам'яток у сукупності з іншими факторами (кераміка).

Загалом, група пам'яток Дем'янів-Черепин є характерною групою пам'яток, що входять до «докласичного» черняхівського субстрату. В групі Дем'янів-Черепин присутні нехарактерні для черняхівської культури ознаки в типології, але загалом за керамічним набором та характерними черняхівськими (для даного регіону) предметами ми можемо зробити висновок о можливості вважати групу пам'яток Дем'янів-Черепин належною до черняхівської культури.

2.5. Горизонт Боромля

Загалом, як вже було зазначено існують дискусії щодо наявності впливу вельбарських міграційних хвиль на території черняхівської культури. Ці вельбарські міграції, у випадку їх існування в кінці-кінців проникають на території Лівобережної України. Впливи вельбарської хвилі міграції та ранньої черняхівської культури, сформувала на території Лівобережжя України особливу форму матеріальної культури. Такою формою став запропонований М. Б. Щукіним «Горизонт Боромля». В концепції «Горизонта Боромля» лежить те, що він має ознаки черняхівської культури, але носить і свої особливі ознаки – слабка представленість бірітуалізму, гончарної кераміки. Основним елементом, котрий дозволяє приводити даний горизонт до тих, що виходив з західних впливів є розповсюджені в ареалі

¹Гороховский Е. Л., Гопкало О. В. Фибулы VII группы Альмгрена в ареале черняховской культуры // Археология давніх слов'ян: дослідження і матеріали. Київ. 2004. С. 103-130

германських племен (з черняхівською культурою включно) III ст. н. е фібули VII групи О. Альмгрена¹.

Щодо існування «горизонту Боромля» як справжнього явища йдуть активні дискусії. З достатньо чіткою критикою виступив А. М. Обломський, який вважав концепцію «горизонту Боромля» не відповідній дійсності через малу схожість черняхівських та постзарубінецьких елементів даного «горизонту» в кераміці та типологічних ознаках та критикує хронологічний підхід М. В. Любічева як основний в дослідженні явищ постзарубінецьких горизонтів Лівобережжя України.²

М. В. Любічев, як один з головних розробників концепції «горизонта Боромля» виділяє її межі Дніпро-Донецьким лісостепом – на заході обмеженим Дніпром на сході Сіверським Донцем, хоча варто відмітити, що подальші дослідження можуть вказувати на поширення «горизонту Боромля» на схід. Північною межею горизонту Боромля є середня та верхня течія річки Сейм, а південною кліматична межа степу та лісостепу.³

Основним розположенням за топографією для поселень «горизонту Боромля» є схили мокрих балок, окремі поселення розположені в надзаплавних терасах та підвищеннях рельєфу в заплавах⁴.

Для горизонту Боромля М. В. Любічев виділив 3 типи будинків. Тип 1 – будівлі овальної та округлої форми з складною структурою дна, материковими виступами-полицями та стовповими ямами, можлива наявність деяких кімнат – підтип 1А. Тип 2 представлений прямокутними спорудами з плоскою підлогою та малою кількістю ям. Тип 3 представлений квадратними будівлями з плоскою підлогою. Загалом, достатньо очевидним є

¹Любічев М.В Ранняя история Днепро-Донецкой лесостепи I-V веков. Частина 1 // Ostrogothica–Serie: Bände. Харків. 2019. Т.2. С. 29

²Обломский А. М. Две концепции раннеславянской археологии Днепровского Левобережья. Превратности метода // Stratum plus. 2021. №4. С. 301-303

³Любічев М.В Ранняя история Днепро-Донецкой лесостепи I-V веков. Частина 1 // Ostrogothica–Serie: Bände. Харків. 2019. Т.2. С. 129

⁴Любічев М.В Ранняя история Днепро-Донецкой лесостепи I-V веков. Частина 1 // Ostrogothica–Serie: Bände. Харків. 2019. Т.2. С. 129

те, що на пам'ятках «горизонту Боромля» наявні дві дуже різні будівельні традиції – перша традиція будинків округлої форми зі складним дном та друга – будинків прямокутних форм з плоским дном. Дані, очевидні висновки, робить М. В. Любічев та вказує на можливість впливів на «горзионт Боромля» з інших територій¹.

В кераміці «горизонт Боромля» представлений округлобокими горщиками типів Ia (а та б), II за типологією М. В. Любічева, баночних горщиків типів I3 (а та б – відкритого та закритого профілю відповідно). При цьому присутні і достатньо рідкі знахідки дисків-сковорідок на деяких поселеннях. Кераміка «горизонту Боромля» майже не орнаментована, що відрізняє її від інших зразків постзарубинецької кераміки²

У той самий час на поселеннях «горизонту Боромля» наявна гончарна кераміка. Її відсоткове співвідношення до зразків ліпної кераміки досить обмежена. М. В. Любічев, посилаючись на робота О. М. Обломського визначає відсоток гончарної кераміки до ліпної: в будівлях 1 та 3 могильника Боромля 2 – 14.5% та 29% відповідно. В культовому шарі поселення Букреєвка 2 17% – 33% в будівлях. В будівлі 1 та 2 поселення Рідний Край – 6% та 16% відповідно.³ Як видно, відсоток гончарної кераміки достатньо сильно різниться від поселення до поселення, що показує деяку неусталенність культури. Середнім по цим поселенням є відношення в 19.5%

Характерні для «горизонта Боромля» фібули VII групи О. Альмгрена представлені неслухівською, лепесівською, дніпровською та городницькою серією за типологією Є. Л. Гороховського. На пам'ятках «горзионта» відсутні лише фібули «монструозо».

¹Любічев М.В Ранняя история Днепро-Донецкой лесостепи I-V веков. Частина 1 // Ostrogothica–Serie: Bände. Харків. 2019. Т.2. С. 129-131

²Любічев М.В Ранняя история Днепро-Донецкой лесостепи I-V веков. Частина 1 // Ostrogothica–Serie: Bände. Харків. 2019. Т.2. С. 131-132

³Любічев М.В Ранняя история Днепро-Донецкой лесостепи I-V веков. Частина 1 // Ostrogothica–Serie: Bände. Харків. 2019. Т.2. С. 132

Варто відмітити наявність у комплексах «горизонту Боромля» боспорських монет, що є достатньо унікальним для ранніх черняхівських груп. Дослідження монет, проведене Г. В. Бейдіним та К. В. Мизгиним позначають висновками те, що дані боспорські монети були завезені двома шляхами: першим є завезення через торгові відносини, а також (спосіб, що є розповсюдженим) через набіги племенем в «Готських війнах» (як на сухопутному, так і на морському етапі)¹

Загалом, «горизонт Боромля» несе черняхівські ознаки, котрі досить характерні морфологічно для носіїв групи пам'яток Дем'янів-Черепин. Таку думку достатньо активно висловлював і висловлює М. В. Любичев². У той самий час дані пам'ятки достатньо погано відносяться до класичного визначення черняхівської культури, котре було дано М. Б. Щукіним. Слабко представлена гончарна кераміка, відсутня бірітуальність могильників. У той самий час несення черняхівських ознак в великій кількості, зародження питомої частки гончарної кераміки, показує те, що «горизонт Боромля» стає відображаючим на території черняхівської культури.

Таким чином, ми робимо висновки про те, що черняхівська культура, загалом, в своїй ранній фазі активно розповсюджується на достатньо великі території. Для ранньої черняхівської культури та її об'єктів характерна бірітуальність поховань, домінуюча частка гончарної кераміки, особливі речі. Окрім цього ми можемо простежити і те, що черняхівська культура повільно проникає і на територію лівобережжя, формуючи на основі місцевих постзарубінецьких горизонтів «горизонт Боромля», котрий несе велику кількість черняхівських ознак.

¹Бейдин Г. В., Мизгин К. В. Находки боспорских монет в ареале черняховской культуры // *Germania-Sarmatia. Древности Центральной и Восточной Европы эпохи римских влияний и переселения народов*. Калининград-Курск. 2010. №2. С. 106-107

²Любичев М. В. Этнокультурный подтекст распространения фибул группы Альмгрен VII восточнее Днепра // *Древности*. Харьков 2006-2008. С. 41

Розділ 3. Сарматський компонент в ареалі ранньої фази культури Черняхів/Синтана-де-Муреш

3.1. Сарматський компонент у похованнях ранньої фази культури Черняхів- Синтана-де-Муреш

Сарматські комплекси в ареалі ранньої фази культури Черняхів/Синтана-де-Муреш повинні мати особливі ознаки, котрі можуть дозволити нам простежити дані комплекси. Сарматські ознаки можуть бути представлені унікальними сарматськими речами та традиціями.

Спроби виділення таких ознак почалися з самого початку розвитку дискусії сарматського компоненту. Основною позицією ранніх дослідників сарматського компоненту в черняхівській культурі стало принесення обряду інгумації в північному секторі поховань.¹ У той самий час обряд інгумації не є унікально-сарматським для суміжних з черняхівською культур. Обряд інгумації і біритуалізм були наявні в ранній за черняхівську вельбарській культурі. Окрім цього, нам відомо те, що вельбарська культура проводила активні впливи на черняхівську культуру². Таким чином, варто казати про те, що «широке» визначення ознак черняхівської культури зтикається з суровою реальністю неможливості визначити чітке культурне походження інгумації на теренах черняхівської археологічної культури. Таким чином, варто сконцентрувати свою увагу на «вужчих» проявах такої культури.

Головною формою в поховальному обряді котра дозволяє помітити сарматські ознаки це є без сумнівів особливі поховальні споруди, котрі відрізняються від інгумації в простій ямі. Такими сарматськими ознаками виступають поховання в ямах з заплечиками, ямах з підбоям та катакомбних похованнях. Дані поховальні споруди наявні в сарматському поховальному обряді і є унікальними для даного регіону. В період, суміжний з сарматською

¹Федоров Г. Б. О двух обрядах погребения в черняховской культуре (по памятникам Молдавии) // СА. 1958. №3. С. 241-243

²Гудкова О. В. Про участь сарматів у виникненні черняхівської культури // Археологія. 2001. №2. С.37

культурою явище поховання в катакомбі є дуже чітко локалізованим, і не наявне по всій сарматській культурі (як було згадано в розділі I), що дозволить простежити дані про походження тих, хто приніс дану традицію на територію черняхівської культури. Інші типи поховальних споруд були широко розповсюджені по усій території сарматської культури, дозволяючи визначити її унікальні форми. У той самий час поховальна традиція в північному секторі сама по собі є доволі частою в цьому регіоні і не може бути характерною для виключно сарматських поховань¹, Тому в питанні традицій поховального обряду достатньо очевидним є те, що ми можемо сконцентруватися лише на тому, що абсолютно чіткою ознакою є особлива форма поховальної споруди (поховання в ямі з заплечиками, ямі з підбосом, катакомбі).

Беззаперечною формою проявлення сарматського компонента можна вважати особливі форми кераміки. Дослідження «південних» та сарматських форм кераміки проводилися Б. В. Магомедовим в роботі «Черняховская культура Северо-Западного Причерноморья» та О. А. Гей «Проблема выделения скифо-сарматских элементов в черняховской культуре». Результатом цих досліджень стало узагальнення та виділення особливих форм кераміки сарматського компонента (з деякими ремарками). В роботі використано типологію з публікації колективу вчених – Е. Шульце, М. В. Любічева, Д. А. Філатова «Лепные сосуды из погребений могильника поздне римского времени у Зачепиловки»²

Тип А – баночні горщики з слабо відігнутих вінцем та насічками по краю вінця та налепами на плечиках. За типологією А. П. Медведєва відповідають

¹Гудкова О. В. Про участь сарматів у виникненні черняхівської культури // Археологія. 2001. №2. С. 37

²Любичев М. В. Філатов Д. А. Шульце Э. Лепные сосуды из погребений могильника поздне римского времени у Зачепиловки // Археологическое наследие. Воронеж. 2020. №1 (3). С. 445-446

горщиками типу І¹. Окрім цього відмічається наявність даного типу в басейні Волги та Причорномор'ї (з посиланнями на роботу І. В. Синіцина²)

Тип В – округлобокi, баночноподiбнi горщики з високим вiдiгнутиm вiнцем-раструбом. За типологiєю А. П. Медведєва вiподвiють типу ІІ³.

У той самий час важливою ремаркою є те, що горщики типiв А та В не є питоmо сарматськими та вiдповiдностi такими горщикам можна знайти i у досарматському компонентi.⁴

Тип С – Округлобокi горщики з високим горлом та вiдiгнутиm вiнцем iнодi з расчесами. Подiбнi горщики можна простежити в дослiдженнях В. П. Шилова⁵

Тип D – Шаровиднi та округлобокi горщики та високим горлом-раструбом. Данi горщики простежується в роботi В. П. Шилова⁶

Тип E – шаровиднi горщики з високим горлом та вiдiгнутиm, майже вертикальним вiнцем. Подiбнi горщики можна простежити в роботi І. В. Синіцина⁷

Тип F – округлобокi або шаровиднi горщики з чiтко вираженими плечами, звужуючимся горлом та вiдiгнутиm по рiзному вiнцем. Такi горщики можна простежити в роботi А. П. Медведєва⁸

¹Медведев А. П. Сарматы и Лесостепь (по материалам Подонья). Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1990. С. 34

²Синицын И. В. Археологические исследования Заволжского отряда (1951-1953 гг.) // МИА СССР. 1959. №60. С. 165

³Любичев М. В. Филатов Д. А. Шульце Е. Лепные сосуды из погребений могильника позднеиримского времени у Зачепиловки // Археологическое наследие. 2020. №1 (3). С. 444

⁴ Любичев М. В. Филатов Д. А. Шульце Е. Лепные сосуды из погребений могильника позднеиримского времени у Зачепиловки // Археологическое наследие. 2020. №1 (3). С. 445

⁵Шилов В. П. Калиновский курганный могильник // МИА СССР. 1959. №60. С. 505

⁶Шилов В. П. Калиновский курганный могильник // МИА СССР. 1959. №60. С. 451

⁷ Синицын И. В. Археологические исследования Заволжского отряда (1951-1953 гг.) // МИА СССР. 1959. №60. С. 145

⁸Медведев А. П. Сарматы и Лесостепь (по материалам Подонья). Воронеж: Издание Воронежского университета, 1990. С. 13

Тип G – округлобокi горщики, що мають витягнутi пропорції та коротким та слабко відігнутим вінцем. Дані горщики представлені в роботах В. П. Шилова¹ та І. В. Смирнова²

Тип H – Округлобокi горщики раскритого профіля з відігнутим вінцем, прикрашеним насічками по своєму краю. За типологією Б. В. Магомєдова дані горщики відносяться до типу II черняхівських посудин.³

З приводу технології виробництва, то кераміка сарматського компоненту представлена ліпними посудинами, що відповідає технології виробництва кераміки сарматської культури. Загалом, в рамках дослідження для безумовного сарматського компоненту будуть використані типи C, D, E, F, G, H

Окрім цього притаманними (за позицією) для сарматських речей вважаються пірамідальні підвіски з циркульним орнаментом, намисто в особливому положенні та підвіски-мушлі⁴. О. В. Гудкова, в цілому, погоджується з позицією того, що підвіски-мушлі виходять з сарматської культури, хоча само по собі це все ще залишається деяким питанням чи є це простою модою або результатом етнічних процесів. У той самий час О. В. Гудкова піддає сумнівам визначення пірамідальних підвісок з циркульним орнаментом як унікально-сарматським. В рамках данної дипломної роботи варто погодитися з тезами О. В. Гудкової щодо сарматських прикрас, таким чином в роботі сарматськими прикрасами вважаються підвіски-мушлі.

«Етнографічною» традицією сарматських поховань можна назвати типову для деяких сарматських племен деформацію черепа. Звичайно, варто відмітити те, що деформація черепа є достатньо нечастим явищем в сарматській культурі, але у той самий час є унікальним сарматським

¹Шилов В. П. Калиновский курганный могильник // МИА СССР. 1959. №60. С. 485

²Смирнов К. Ф. Курганы у сел Иловатовка и Политотдельское Сталинградской области // МИА СССР. 1959. №60 С. 235

³Любичев М. В. Филатов Д. А. Шульце Э. Лепные сосуды из погребений могильника поздне римского времени у Зачепилówki // Археологическое наследие. 2020. №1 (3). С. 445

⁴Петре А. «Следы культуры Черняхов-Сынтана де Муреш в Малой Скифии» // Dacia. №VI. 1962. с. 235-255

чинником. Деформацію черепу варто відмітити як беззаперечну ознаку сарматського поховання.

У той самий час наявні і «вірогідні» ознаки. До таких в роботі буде віднесені пірамідальні підвіски з циркульним орнаментом, розшташування рук у регіоні живота та тазу. Знаходження слідів вогню в похованні варто вважати вірогідною ознакою сарматського компоненту.

Варто відмітити те, що Б. В. Магомедов наводить до беззаперечних ознак сарматських впливів поховання з використанням зброї¹. З цією тезою в своїй роботі присвяченій сарматському компоненту на археологічній пам'ятці Війтенки погоджується і М. В. Любичев². Якщо безсумнівні ознаки можуть самостійно вказувати щодо приналежності поховання до того, котре належить до сарматського компоненту. То вірогідні ознаки можуть бути ознакою лише у випадку поєднання з деякими іншими ознаками або з безсумнівними ознаками.

Окрім цього, варто додати ремарку про те, що самостійні ознаки хоча і входять до сарматського компоненту в культурі Черняхів/Синтана-де-Муреш на думку автора дипломної роботи варто вважати (у випадку відсутності інших ознак) теоретичною «модою». Фактично, поховання з ліпним горщиком сарматської форми може бути результатом певної взаємодії черняхівського населення та сарматського населення без переносу сарматських традицій. У той самий час інтерпретація даної «моди» все ще залишиться питанням для подальших, більш глобальних досліджень з більшим матеріалом вибірки.

¹Любичев М. В. Шульце Э. Погребения с сарматскими признаками на могильниках поздне римского времени Войтенки и Зачепиловка: Сравнительная характеристика // Археологія та давня історія України. 2020. № 3 (36). С. 178-190

²Любичев М. В. Шульце Э. Погребения с сарматскими признаками на могильниках поздне римского времени Войтенки и Зачепиловка: Сравнительная характеристика // Археологія та давня історія України. 2020. № 3 (36). С. 178-190

Таким чином, в данному розділі при подальшому аналізі данний автор дипломної роботи пропонує подальші моделі сарматських поховань для подальшої інтерпретації поховань в :

Потенційно сарматське поховання – поховання данної моделі пропонує те, що в похованні наявні «вірогідні» сарматські ознаки (горщики типу А та В за типологією Е. Шульце, Д. Філатова, М. Любічева, наявність слідів дії вогню у інгумації). Дане поховання не вважається сарматським, бо відсутність безсумнівних ознак не дає можливості чіткої ідентифікації та інтерпретації.

Поховання з сарматськими речами («поховання моди») – Дана модель поховання наявна для поховань, в яких наявні безсумнівні речові ознаки (ліпний посуд особливих типів, підвіски-мушлі). Дані речі, як можна простежити не несуть культової цінності (ліпний посуд часто несе або столову або кухонну функцію, і в інгумаційних похованнях використовується з різних не культових причин. Мушлі-підвіски варто інтерпретувати як естетичні речі туалету, хоча це потрубує особливих досліджень). У той самий час, ми можемо вважати їх похованнями з сарматським впливом («сарматськими»).

Поховання з сарматськими поховальними ознаками – Дана модель пропонує поховання з сарматськими поховальними ознаками – поховальними спорудами (ями з заплечиками у північній орієнтації (ями з заплечиками у західній орієнтації можуть належать як до пізньоскіфських поховань та мають доволі нечітку інтерпретацію, що активно дискутується), ями з підбоям, катакомбні поховання). Такі поховання на думку автора можуть відображати та інтерпретуватися як чіткі ідеологічні та етнічні впливи на населення культури Черняхів/Синтана-де-Муреш.

Антропологічно сарматське поховання – Дана модель пропонує поховання з сарматськими антропологічними ознаками. Дана дипломна робота в цьому питанні не проводить аналіз антропологічних праць, хоча і дані дослідження

активно проводяться¹. Робота обмежується на даний момент беззаперечною ознакою деяких сарматських племен у вигляді штучної деформації черепу.

Таким чином, сарматські ознаки можна категоризувати на «беззаперечені» - особливі форми поховальної конструкції, ліпні посудини особливих конструкцій, обряд перев'язування черепу, підвіски-мушлі, зброя у похованнях інгумаціях та «вірогідні» - сліди дії полум'я в інгумаціях, велика кількість намиста, підвіски з циркульним орнаментом, інше.

Дослідження пропонує достатньо широку вибірку могильників з різних регіонів. Для дослідження сарматських впливів в черняхівській культурі було обрано саме матеріали могильників. Причиною цього є те, що було достатньо чітко описано Х. Ю. Еггерсом. Могильник за його визначенням є «Позитивною вибіркою з відомих обставин» - таким чином могильник є чіткою збіркою комплексів з чітко виділеними речовими матеріалами. Визначення сарматського компоненту на поселеннях в рамках нашої роботи зіткнеться з проблемою хронологічної неоднomanітності поселення та відсутності чітких постійних комплексів. Таким чином у такому випадку необхідні поселення, що знаходяться хронологічно на ранній фазі черняхівської культури, але і в такому випадку проблемою дослідження поселень є неможливості розгляду сарматських речей у більшому комплексному контексті. Відсутність використання депонентів (скарбів) у вибірці пов'язане з причин відсутності прив'язки речей до певної «ідеології» обрядів, котрі в контексті мети дослідження видаються автору, як більш важливі для розгляду теми сарматських впливів у культурі Черняхів/Синтана-де-Муреш у ранній фазі.

Ступінь дослідженості пам'яток (могильників) в першу чергу прив'язана до доступних публікацій, у той самий час через відсутність фізичного (та електронного) доступу до архівів в роботі не вдалося використати матеріали

¹Рудич Т. О. «Сарматський компонент у складі населення черняхівської культури (за матеріалами антропології)» // Археологія. 2005. №4. с. 64-73

звітів про діяльність археологічних експедицій. Деякі наявні публікації (публікації матеріалів розкопок могильника Черняхів В. Хвойкою) через неякісну працю не вдалося проаналізувати (таку проблему має і публікація могильнику Черепашинці через пошкодженість інформації внаслідок Другої Світової Війни). Датування могильників проходило за чіткими речовими критеріями хроноіндикаторів, у вибірку були включені поховання фаз С1b/С2 загальної європейської хронології римського часу або ружичанської та бережанської фази хронології Є. Л. Гороховського.

Територіально в цьому розділі представлені могильники Правобережної України (Ружичанка, Велика Бугаївка, Чернелів-Руський, Городниця, Кринички, Косаново, Токи, Легідзино, Петриківці, Біла, Романове село, Канів, Черкаси-Центр, Черепашинці, Завадівка, Курники, Прижніпровське, Раковецьке, Побережне, Дерев'яна, Обухів, Бережанка, Псари, Карів-1), Дністеро-Дунайського міжріччя (Фурманівка, Будешть, Данчень, Миколаївка, Холмське), Поховання на Дністрі (Одая, Горошевці, Романківці) та Причорномор'я (Коблево, Каборга-IV, Привільне). На думку автора дипломної роботи така конфігурація вибірки могильників показує ситуацію в ранній фазі черняхівської культури – територія правого берегу Дніпра та Заходу України є «ядром» культури (що відображає і кількість могильників ранньої фази черняхівської культури). Ситуація щодо пам'яток «горизонту Боромля» була в дипломній роботі через свою специфіку виведена у окремий пункт.

За кількістю поховань більшість могильників представлені поодинокими похованнями ранньої фази (Одая, Горошевці, Фурманівка, Коблево, Кринички, Біла, Романове село, Канів, Черкаси-Центр, Завадівка, Курники, Придніпровське, Побережне, Обухів-1а, Миколаївка, Холмське). З усіх могильників лише один могильник має кількість поховань більше десяти (Чернелів-Руський). Причиною цього, на думку автора, є в першу чергу

неможливість датувати достатньо велику частину черняхівських поховань через їх порушеність або ж відсутність датуючих речей.

Загальна вибірка склала 98 поховань (з урахуванням могильників Лівобережжя – Боромля-1, Успенка, Компанійці). З 98 поховань в 15 можливо простежити різні форми сарматського компоненту, що складає 15.6%. На могильниках Правобережжя-Заходу України з 63 поховань 5 мають сарматські ознаки (могильники Ружичанка, Псари, Городниця, Легідзино, Романове Село). Таким чином в даному регіоні відсоток поховань складає 7.9%

Ситуація по іншим регіонам може бути викривлена в рамках невеликої кількості доступної вибірки. Таким чином, в регіоні Дунай-Дністровського міжріччя з 12 поховань в 5 наявні сарматські ознаки, що складає 41% від загальної вибірки. В регіоні середньої та верхньої течії ріки Дністер з 5 поховань 1 поховання носить сарматські ознаки, що складає 20%. В регіоні Північного Причорномор'я з 4-х ранніх поховань 1 має сарматські ознаки, що складає 25%. На жаль мала вибірка заважає інтерпретації даних сарматських ознак та не дає можливості чітко репрезентувати справжню історичну ситуацію в цьому регіоні.

Хронологічно, поховання нашої вибірки належать до Ружичанської або Бережанської фази черняхівської культури за Є. Л. Гороховським або до ступеней C1b/C2 загальноєвропейської хронології римського часу. Окрім цього за хронологією Є. Л. Гороховського присутня і «Проміжна» між Ружичанською та Бережанською фаза. Таким чином, автор вважає необхідним встановити хронологію черняхівських пам'яток з сарматськими ознаками.

Поховання №46 могильника Легідзино має гребінь, котрий типологічно можна віднести до типу I/2a. Такі гребені наявні як у Ружичанській так і в Бережанській фазі, що не дозволяє нам датувати даний комплекс чіткою

фазою. Фібули з поховання №2 Романового села знаходять аналогії серед фібул проміжної фази (індивідуальних знахідок без імпорту), таким чином ми маємо право до віднесення данної пам'ятки до проміжної фази за хронологією Є. Л. Гороховського.

Поховання Імогильника Миколаївка датується гребінцем типу I/2б за варіантом типології Є. Л. Гороховського. Даний гребінь не дає нам можливості чітко датувати дане поховання. Іншою датуючою річчю є фібула типу Б2б – така фібула хоч і поодинокі, але зустрічається в похованнях Бережанської фази, що дає нам можливість датувати дане поховання Бережанською фазою. Поховання №17 могильника Холмське датується за фібулою типу Б1б. Дана фібула може датуватися Бережанською фазою за хронологією Є. Л. Гороховського. Таким чином, дане поховання може бути продатоване Бережанською фазою.

Поховання №6 з Фурманівки має фібулу типу Б1, що дає можливість датувати її Бережанською фазою, хоча у той самий час стан самої публікації не дає чіткої можливості сказати чи має фібула саме такий тип

Поховання №10 з могильнику Данчень датується гребінцем I/2б та фібулою Б1в. Такий матеріал дає нам можливість датувати дане поховання Бережанською фазою черняхівської культури.

Поховання №128 з могильнику Данчень було продатовано з фрагменту кістяного гребеня. Фрагмент кістяного гребеня можна реконструювати як тип I/2, що не дає можливості датувати дане поховання чітко в рамках ранньої фази.

Поховання №371 могильника Данчень може бути продатоване фібулою серії «Монструозо» VII групи за типологією О. Альмгрена. Така фібула датується за типологією Є. Л. Гороховського як поховання ружичанської фази черняхівської культури.

Поховання №47 могильника Романківці можна датувати квадратною пряжкою. На жаль неможливо дати чітке хронологічне визначення данній пряжці в рамках раннього періоду черняхівської культури. Такий тип може належати за Є. Л. Гороховським до перехідної фази.

Поховання №8 могильника Каборга-Івдатується гребнем I/2б, що не дозволяє, як було вже вказано, чітко датувати дане поховання в рамках ранньої фази.

Поховання в Городниці належить до Ружичанської фази черняхівської, основним датуючим матеріалом є фібула сьомої групи О. Альмгрена городницької серії

Серед чітко датованих (ті поховання, що мають чіткі ознаки хронології в рамках ранньої фази) можна відмітити те, що більшість даних поховань входять до бережанської фази черняхівської культури. До ружичанської фази можна віднести лише 2 поховання з Данчень та Городниці. Таким чином, в рамках інтерпретації такого результату можна відмітити те, що основний масив сарматських впливів у черняхівській культурі ранньої фази приходить в період «Перехідної» та «Бережанської» фаз черняхівської культури.

Перейдемо за тими ознаками, котрі показують належність поховання до поховання з сарматським компонентом.

На похованні №46 могильнику Легідзино було знайдено підвіску-мушлю. Окрім цього підвіска-мушля була знайдена на похованні №2 могильника Романове село.

Поховання “J” Миколаївки має характерну яму з підбоям, як ознаку сарматського компоненту.

Поховання №17 могильнику Холмське має за ознаку як посудину так і поховальну споруду – яму з заплечиками

В похованні №6 могильнику Фурманівка ознакою є поховання в ямі з підбоєм.

В похованні №10 могильника Данчень знайдено «унікальну» знахідку для сарматського компоненту в культурі Черняхів/Синтана-де-Муреш ранньої фази – штучно деформований череп, що дозволяє сказати, що дане поховання є етнічно-сарматське.

В похованні №128 могильнику Данчень ознакою є поховання в ямі з заплечиками.

В похованні №371 могильника Данчень ознакою стає ліпна посудина сарматського типу. Дане поховання було означене в першу чергу працею Гудкової і викликає у автора деякі сумніви

В похованні №58 могильника Оселівка автор вимушений підмітити таку ж проблему, що і в похованні №371, а саме в сумнівності типу посудини, котру Гудкова визначила як сарматську

Поховання №47 могильника Романківці має за ознаку яму з заплечиками у північному секторі орієнтації.

Поховання №8 могильника Каборга-Іумає яму з підбоєм як ознаку сарматського впливу

Таким чином, 2 поховання мають підвіску-мушлю, 2 поховання мають сарматські типи ліпних посудин, 3 поховання мають яму з підбоєм як ознаку. 1 поховання має як поховальну так і матеріальну ознаку сарматської культури, 1 поховання має «деформацію черепа».

Застосовуючи модель, котра була запропонована в даній роботі можна означити 4 поховання, як «поховання моди» - поховання, в яких можна простежити матеріальні залишки сарматського компоненту. Ще 4 поховання можна означити як поховання з сарматськими поховальними ознаками. 1

поховання визначено як Антропологічно сарматське поховання. Інтерпретація цих даних показує те, що сарматські елементи в складі культури Черняхів/Синтана-де-Муреш можна простежити декілька «сценаріїв» входу даних компонентів.

Таким чином, підсумовуючи можна сказати, що загальний відсоток сарматського компонента у вибірці складає 15.6%, при цьому варто відмітити те, що поховання Правобережної України, що в цей період є основним регіоном черняхівської культури складає лише 7.6%. Тим часом в «південних» районах частка сарматського компоненту сягає 20% та 25%, що може пояснити деяке «викривлення» ситуації в вибірці. У той самий час проявлення в матеріальному та культурному компоненті серед сарматських поховань загалом рівнозначне. Одне з поховань мало в своїй наявності представника сарматського етносу зі штучною деформацією черепа. Таким чином варто відмітити те, що сарматський компонент в ранній черняхівській культурі був наявний та мав деякий вплив на черняхівську культуру, але його відсоток відчутно характерний лише для «південних» районів ранньої черняхівської культури – Причорномор'я та басейнів Дністра та Дону.

3.2. Сарматські («південні») елементи на пам'ятках горизонту Боромля

«Горизонт Боромля» виступає достатньо цікавим явищем процесів, що проходили на території Лівобережжя. «Горизонт Боромля» варто розбирати окремо від ареалу черняхівської культури ранньої фази, в котру вона вступить вже в період «класичної» черняхівської культури.

В дослідженні «горизонту Боромля» в першу чергу потрібно орієнтуватися на поселення. На відміну від ареалу повноцінної черняхівської культури ранньої фази ми можемо простежити поселення, котрі не були заторкнуті черняхівськими впливами і залишилися виключно в «горизонті Боромля». Також в дослідженні будуть використані ранні поховання могильників черняхівської культури Лівобережжя.

Могильники Лівобережжя в ранній фазі у вибірці складають 12 поховань з 3-х могильників (Боромля-1, Компанійці, Успенка). З них 1 є носієм сарматських ознак. Поховання №33 могильника Боромля-1 має за свою поховальну ознаку ліпну посудину сарматського типу. Загалом, відсоток сарматського компоненту в похованнях Лівобережжя ранньої фази складає 8.3% від загальної кількості поховань.

Таким чином, на могильниках, які можна віднести до «горизонта Боромля» сарматський компонент та впливи проявлені слабо, ситуація достатньо схожа з могильниками Правобережжя, що складають лише 7.6%. Це виглядає достатньо цікаво в контексті того, що сарматська культура має суміжні ареали з регіоном Лівобережжя. Невелика кількість сарматського компоненту в ареалі культури Лівобережжя може казати про те, що сармати Лівобережжя не вступили у контакт, подібний до регіонів Причорномор'я, в цій фазі з населенням Лівобережжя

Дослідження поселень «горизонту Боромля» засновується на вибірці деяких поселень по яким наявна відкрита публікація. Даними поселеннями виступають поселення середньої та верхньої течії річки Суджі. Хоча на них і стратиграфічно наявні «класичні» черняхівські шар, але в більшості своїй дані пам'ятки відносяться до ранньої фази, де більшість хроноіндикаторів визначає її як поховання ружичанської та бережанської фази.

Прикладом такого поселення можна назвати Видрін. При наявності деяких «класичних» черняхівських елементів, поселення в основному є раннім. Достатньо цікавою знахідкою на поселенні Видрін є ліпний «сарматський» горщик типу Н.

За виключенням даного горщика в цілому на інших поселення «горизонту Боромля» неможливо знайти сарматський матеріал (На поселеннях Пени, Новоселівка, інші).

У той самий час застосування даних критеріїв до спроби оцінки впливів зтикаються з достатньо важким моментом. Сарматські впливи в ареал горизонту Боромля могли виявитися іншими.

Розробка проблеми південних впливів у «горизонт Боромля» узагальнилася та розробилася в праці М. В. Любічева «Південні впливи в горизонті Боромля»¹ (примітка – переклад назви був зроблений автором дипломної роботи). В даній роботі було виділено декілька ознак «південних впливів» (в роботі М. В. Любічева – «південні інновації») на «Горизонт Боромля». Такими ознаками, за М. В. Любічевим є: заглиблені споруди типу «Букреєвка», фібули типу А.157. Форми ліпної кераміки (у тому числі і конічні миски), боспорські монети.

З них, М. В. Любічев вивів те, що споруди типу «Букреєвка» та конічні миски не є справді чіткими «південними» впливами. Споруди типу «Букреєвка» проходять доволі великий «шлях», дані споруди в основному концентруються на території лісостепової території Верхнього Дністра – Верхнього Дону, у той самий час, як його концентрація у південних територіях досить низька (територія Нижнього Дніпра)². М. В. Любічев інтерпретує дане явище як те, що дані споруди прийшли з лісостепової території і не є чітким південним впливом. Конічні миски, М. В. Любічев простежує як можливу суміш південних та карпато-балканських впливів.³ Таким чином, безсумнівно «південними» впливами на «горизонт Боромля» виступають фібули А.157 та боспорські монети.

Історична інтерпретація та пов'язаність боспорських монет є досить дискусійним явищем. Чи були принесені в ареал «горизонту Боромля» дані монети сарматським населенням чи виявилися вони прямо отримані від населення Боспорського Царства при певній історичній події (Готські Війни

¹Любічев М. В. Южные влияния в горизонте Боромля // Дриновський збірник. Софія-Харків. 2017. Т. X. С. 5-24

²Любічев М. В. Южные влияния в горизонте Боромля // Дриновський збірник. Софія-Харків. 2017. Т. X. С. 20

³Любічев М. В. Южные влияния в горизонте Боромля // Дриновський збірник. Софія-Харків. 2017. Т. X. С. 21

III ст.?). Спроби прямої пов'язки походження усіх боспорських монет з Готськими війнами зіткається з достатньо ґрунтовною критикою того, що боспорські монети ареалу «горизонта Боромля» за роками своєї чеканки походять як з періоду до Готських війн так і після них¹. Таким чином, Готські Війни не є одним та єдиним джерелом походження боспорських монет в ареалі «горизонту Боромля» і можуть походити до «південних впливів».

Проява «південних» елементів в фібулах А.157 достатньо розповсюджена. Такі фібули можливо простежити на поселеннях Війтенки-1, Ліпява, Ковалівка, Черкаська Лозова, Саржин Яр, Пасеки, Рідний Край-1, Любовка-2, Островерхівка.² Таким чином можна казати про велику розповсюдженість даного типу фібул. У той самий час розповсюдженість даного типу фібул для усього Південного Причорномор'я. Таким чином важко буде простежити чітко походження даної фібули і чітко прив'язати її до сарматського населення (даний тип фібул характерний для усіх етносів Південного Причорномор'я фази С1b/С2).

Таким чином, можна сказати про те, що південні впливи («інновації») в «горизонті Боромля» формують достатньо особливу характеристику. В першу чергу тим, що фактично зтикаються два протилежних типів комплексів з яких ми можемо проводити дослідження щодо сарматських впливів у «горизонт Боромля» – поселення з боку «горизонта Боромля» («негативна вибірка з невідомих обставин») та поховання сарматів («позитивна вибірка з відомих обставин»). Так як неможливо простежити поселення сарматів з причини кочівницького методу життя, рівно як і неможливо простежити чіткі могильники «горизонту Боромля» (через ступінь дослідженості) питання сарматських елементів у «горизонту

¹Бейдин Г. В, Мызгин К. В. Находки боспорских монет в ареале черняховской культуры // *Germania-Sarmatia. Древности Центральной и Восточной Европы эпохи римских влияний и переселения народов*. Калининград-Курск. 2010. №2. С 103-107

²Любичев М. В. Южные влияния в горизонте Боромля // *Дриновський збірник*. Софія-Харків. 2017. Т. X. С. 15-16

Боромля» виступає досить складною науковою проблемою, що потребує додаткових досліджень. Наразі можна казати про те, що сарматські елементи в «горизонті Боромля» є в більшості своїй «вірогідними» (фібули А.157). Безсумнівні ознаки є поодинокими і малочисельними. Таким чином, варто зробити висновок про те, що на даній ступені досліджень можна казати про слабку вираженість безсумнівного сарматського компонента в «горизонті Боромля»

3.3. Територіальне розповсюдження сарматських елементів в ареалі культури Черняхів/Синтана-де-Муреш ранньої фази

Територіальне розповсюдження сарматських елементів було дещо досліджено в минулих розділах, але в даному підрозділі буде наведено подрібні свідчення про дані розповсюдження елементів.

Достатньо очевидним є те, що сарматські елементи розповсюджені різноманітно по території ареалу черняхівської культури. Черняхівська культура простягається на великий простір, котрий охопив у ранній фазі як лісостепові так і степові території. Таким чином, територіальні елементи впливів та компонентів будуть відрізнятися.

На території могильників Причорномор'я та Дністровсько-Дунайського міжріччя простежується тенденція до сарматських впливів у похованнях. Поховання Дністровсько-Дунайського міжріччя, басейну Дністра і Причорномор'я мають дуже характерний і «потужний» у контексті невеликого сарматського компонента в культурі Черняхів/Синтана-де-Муреш ранньої фази елемент в похованнях. Поховання в Миколаївці, Холмському, Даньчені, Каборга-IV. Лише в одному похованні могильника Даньчень та в Холмському (у поєднанні з поховальним обрядом). До того ж в даному регіоні було знайдено поховання представника сарматського населення за чіткою етнографічною ознакою – деформованим черепом. Таким чином, даний регіон має доволі цікаву ситуацію наявності

культурного компоненту і слабкої присутності сарматських матеріальних речей.

Ситуація на території Правобережної України – Заходу України дещо інша. На пам'ятках Правобережжя можна помітити те, що сарматські поховальні конструкції на даній території не наявні. Поховання Правобережжя та Заходу України не мають названого автором «ідеологічного» сарматського компоненту в цій фазі. На могильниках наявні підвіски-мушлі, ліпний сарматський посуд – дані речі приходять як матеріальний компонент, який може мати інші способи походження ніж інтеграція сарматського компоненту в черняхівську культуру.

Таким чином сарматський компонент в черняхівській культурі прийшов у різні регіони в ранній фазі по іншому. Таким чином варто виділити дві моделі сарматського компоненту за територіальним чином. Поховання «південного району сарматського компоненту» характеризуються наявністю домінуючої кількості сарматських поховальних споруд у компоненті. Данна група поховань «південного району» може інтерпретуватися як вхід певної частини сарматських племен (у тому числі зі спорадичним входом носіїв традиції штучної деформації черепа) у пряму інтеграцію у черняхівську культуру та призвело до привнесення «культурного» компоненту в черняхівську культуру та «Північний район сарматського компоненту», котрий характеризується виключно матеріальним компонентом сарматського впливу. Відсутність в цьому регіоні «культурного» компоненту каже про те, що сарматські племена не поширилися під час інтеграції в цей регіон, передаючи лише певним способом свій матеріальний компонент.

Висновки

Упорядкувавши масив даних, отриманих з доступних публікацій з різних могильників різноманітних регіонів черняхівської культури. Ми можемо

зробити певні висновки і зробити спробу історичної реконструкції подій та процесів, що пройшли в період ранньої фази черняхівської культури.

В першу чергу варто підсумувати кількісні ознаки сарматського компоненту в культурі Черняхів/Синтана-де-Муреш. Як було вже вказано, в даній культурі сарматський компонент складає 15.8% (з 98 поховань в 15 наявні сарматські безумовні ознаки). Такий відсоток важко назвати «незначним» як і «формуючим» культуру. Цей відсоток все ж таки можна назвати достатньо високим та заслуговуючим на увагу дослідників.

Серед сарматського компоненту наявна досить велика диференціація за територією. В цілому вона може бути викликана як меншою кількістю поховань для статистичного аналізу, що може призвести до викривлень через невелику кількість вибірки. Прикладами таких диференційованих територій є регіони Дунай-дністровського міжріччя, верхньої та середньої течії Дністра та Причорноморського регіону. В даних регіонах достатньо невелика вибірка, що складається з 12, 5 та 4 поховань відповідно. Таким чином постає питання про те чи наявна там справді диференціація по кількості поховань? На даний момент з сучасною кількістю доступних поховань неможливо сказати це. Єдиним способом дізнатися це, на думку автора дипломної роботи є розширення доступних даних, що дозволило б зробити більшу вибірку ранніх поховань в даному регіоні.

З іншого боку цікавим висновком щодо територіальної диференціації сарматського компоненту в культурі Черняхів/Синтана-де-Муреш стає можливість класифікації двох груп поховальних елементів. Сарматський компонент в культурі Черняхів/Синтана-де-Муреш представлений у двох формах. Перша група представлена похованнями з сарматським матеріальним компонентом. Дана група поховань зустрічається в регіоні Правобережжя. В даному регіоні наявні виключно поховання з сарматським матеріальним компонентом, в самому регіоні відсутні сарматські поховальні

споруди (ями з заплечиками в північній орієнтації, ями з підбоєм, катакомбні поховання).

Другою групою сарматського компоненту в черняхівській культурі виступають поховання з сарматськими ознаками в поховальному обряді, рівно як і поховання з сарматськими поховальними ознаками та речовим комплексом. Дана група поховань зустрічається в Дунай-дністровському міжріччі, верхній та середній течії Дністра та Причорноморському регіоні. В даних регіонах достатньо слабо представлені сарматські поховання з виключно матеріальним компонентом.

Окремо стоїть поховання №10 могильника Данчень. Дане поховання має чітку антропологічну сарматську ознаку – штучну деформацію черепу. У той самий час дане поховання не несе ніяких інших сарматських ознак. В даному похованні відсутня особлива поховальна споруда або типовий сарматський матеріальний компонент. В цілому, проблемою цього поховання виступає його деяка порушеність. Ліпна посудина, котра могла бути горщиком дійшла до нас лише фрагментарно, а саме фрагментом дінця, що не дозволяє визначити її форму згідно типології сарматських ліпних посудин в культурі Черняхів/Синтана-де-Муреш. Таким чином, теоретично, в даному похованні міг бути наявний сарматський матеріальний компонент, але це є лише теоретизуванням щодо даного питання.

Хронологічно, з тих поховань, що можна чітко диференціювати між ружичанською та бережанськими фазами за хронологією Є. Л. Гороховського ми можемо виділити те, що поховання сарматського компоненту в черняхівській виникають в бережанській фазі черняхівської культури. У той самий час поховання сарматського компоненту ружичанської фази наявні, але представлені значно слабше за поховання бережанської фази.

Сарматський компонент горизонту Боромля є досить складним питанням. Проблемою виступило те, що горизонт Боромля в першу чергу

представлений поселеннями, котрі відсутні у сарматської культури (або ще не знайдені). Таким чином проходить складне дослідження двох протилежних за характеристиками комплексів. В цілому, вченими (М. В. Любічевим) було виділено як ознаки таких впливів фібули А.157 та Боспорські монети. У той самий час історична реконструкція причин виникнення боспорських монет в ареалі горизонту Боромля все ще є дискусійним питанням. Загалом можна відмітити наявність таких особливих впливів у горизонт Боромля, що виділяє даний горизонт серед інших

Таким чином, ми можемо сказати, що основний масив поховань з сарматським компонентом виник в бережанській фазі черняхівської культури. У той самий час процеси появи сарматського компоненту в черняхівській культурі дещо різняться, що призвело до появи двох груп сарматського компоненту. Перша група представлена похованнями з сарматським матеріальним компонентом («похованнями-модами»). Друга група поховань з сарматським компонентом представлена поховальними спорудами. На території Лівобережжя – «горизонту Боромля» проходять особливі процеси, котрі призводять до появи особливих форм «південних» впливів (фібули А.157 та боспорські монети виступають можливими сарматськими впливами). Таким чином, ми можемо зробити спробу певної історичної реконструкції подій

Переходячи до історичної реконструкції, ми можемо відновити деякі процеси, котрі проходили в період утворення і появи ранньої фази черняхівської культури та процесом їх певної взаємодії з сарматськими племенами, що розшаташовувалися в той період в регіонах «півдня».

Перші ознаки появи сарматського компоненту в черняхівській культурі проявляється в ружичанську фазу, але її вплив та проява виявляється досить і досить слабкою. Серед сарматських поховань лише два поховання виявилися носіями сарматського компоненту в черняхівській культурі ружичанської фази. У той самий час дані поховання мають виключно матеріальний

компонент. Територіально дані поховання знаходяться в могильнику Данчень та Городниця та датуються фібулами сьомої групи О. Альмгрена.

Дані поховання, датовані ружичанською фазою черняхівської культури, надають достатньо цікавий висновок про те, що в період ружичанської фази черняхівської культури сарматське населення, певно, не входило або лише починало входити в культуру Черняхів/Синтана-де-Муреш. Дані факти повністю підтверджують гіпотезу О. В. Гудкової щодо неучасті сарматського населення у утворенні черняхівської культури та слабкої представленості сарматського компоненту в ранній черняхівській культурі.

Таким чином, реконструюючи процес утворення культури Черняхів/Синтана-де-Муреш ми можемо зробити висновок про те, що просуваючись далі на південь (як відображав це Йордан – військовим шляхом), черняхівське населення відкинуло сарматське населення від своїх територій. Кочовики-сармати не були зобов'язані і, певно, не були зацікавлені у інтеграцію у склад черняхівської культури та її суспільно-політичних утворень. Таким чином, сарматське населення, певно, користуючись своїм кочовим характером покинула дані території. Таким чином, відійшовше сарматське населення майже не залишило свого компоненту, окрім певного невеликого матеріального компоненту. Чи підтверджує це позицію Йордану щодо відвоювання сарматських земель носіями культури Черняхів/Синтана-де-Муреш? Варто погодитися з тезами, щодо певного військового характеру просування черняхівської культури в ареал сарматського населення, що могло спричинити вимушений відхід сарматського населення на інші землі свого ареалу.

Матеріальний компонент можливо трактувати достатньо важко. Його характер певно представлений або залишками певної дуже непередставницької частки сарматського населення, котрі привнесли певний нечислений компонент але через свою малочисленність їх поховальна традиція не була представлена (пройшло поховання в поховальному обряді

культури Черняхів/Синтана-де-Муреш) або результатом торгівлі. Враховуючи характер «сарматських» речей ружичанської фази (ліпний посуд) є маловірогідним те, що дані речі могли бути представлені «трофеями». Відсутність «трофеїв» у похованнях ружичанської фази дещо ставить під сумнів «військову» гіпотезу просунення культури Черняхів/Синтана-де-Муреш до південних територій, але це також можна аргументувати тим, що ми ще не змогли знайти «трофеїв» або вони не зберіглися під впливом часу.

Інший процес проявлення сарматського компоненту в культурі Черняхів/Синтана-де-Муреш проходить в бережанській фазі черняхівської культури. Сарматський компонент отримує несподівану територіальну диференціацію, не присутню (враховуючи ступінь дослідженості поховань ружичанської фази черняхівської культури та кількості сарматського компоненту в них це було достатньо маловірогідно) в ружичанській фазі черняхівської культури. Окрім цього в цей період з'являються поховання, котрі несуть в собі поховальні ознаки сарматського типу – поховання в заплечиках північної орієнтації, поховання в підбої, катакомбні поховання. Окремо, кількість поховань сарматського компоненту в бережанській фазі зростає, що дозволяє казати про збільшення сарматського компоненту.

Поява поховальних ознак сарматського типу достатньо очевидно каже про те, що сарматське населення починає приходити на землі культури Черняхів/Синтана-де-Муреш. Сарматське населення проходить у культуру, основні ідеологічно-культурні засади котрої, загалом, сформувалися (її матеріальний компонент, поховальний компонент). Таким чином, сарматське населення починає інтегруватися у культуру Черняхів/Синтана-де-Муреш, створюючи власне культурне поле. У той самий час вони достатньо чітко концентруються у «традиційних» степових землях, чому відповідає формування «другої групи» сарматського компоненту. У той самий час

матеріальний компонент масовіше проходить далі у «лісостепову» територію сарматської культури.

Причини появи сарматського компоненту в вже сформованій культурі Черняхів/Синтана-де-Муреш потребують додаткових досліджень, не представлених в даній курсовій роботі, а самі ці причини пов'язані з певними процесами у носіях сарматської культури.

Ситуація сарматського компоненту в «горизонті Боромля» зтикається з деякими складностями в історичній реконструкції. Наявні дані інтерпретуються достатньо широко і спроби їх інтерпретації будуть достатньо некоректні, тому спроби історичної реконструкції

Таким чином, підсумовуючи, ми можемо сказати про те, що сарматський компонент в культурі Черняхів/Синтана-де-Муреш починає проявлятися ще в ружичанській фазі, але отримує деяку вагу лише в період бережанської фази, проявляючись вже і в появі поховального обряду південного регіону. Сарматське населення з високою вірогідністю під тиском культури Черняхів/Синтана-де-Муреш покинула територію, що відобразилося у відсутності в ружичанській фазі сарматських поховальних традицій і повертається з невідомих обставин в бережанській фазі черняхівської культури, приносячи поховання з сарматськими поховальними традиціями. Окремо варто відзначити неможливість чітко реконструювати історичні події пов'язані з «південними» впливами в «горизонті Боромля».

Підсумовуючи роботу, можна сказати, що питання сарматського компоненту в ареалі культури Черняхів/Синтана-де-Муреш все ще потребує покращення ступеню дослідженості ранніх могильників, рівно як і подальших досліджень, котрі можуть розширити можливості щодо реконструкції подій, окремо варто сконцентруватися на дослідженнях «південних» впливів на території «горизонту Боромля», що дозволило б реконструювати події, що окремо проходили в «горизонті Боромля».

Список джерел і літератури

1. Бейдин Г. В, Мызгин К. В. Находки боспорских монет в ареале черняховской культуры // Germania-Sarmatia. Древности Центральной и Восточной Европы эпохи римских влияний и переселения народов. Калининград-Курск, 2010. №2. С 101-112
2. Березовец Д. Т. О датировке черняховской культуры // СА. 1963. №3. С. 97-110
3. Беляшевський Н. Ближайшие задачи археологии Юга России // Археологическая летопись Юга России. 1903. №1 С.6-14
4. Винокур И. С. Островский М. И. Раковецкий могильник // История и Археология Юго-Западных областей СССР начала нашей эры. Москва. 1967. С. 144-163 МИА СССР №139
5. Воляник В. К. Могильник черняхівської культури у верхів'ях р. Горинь // Археологія. 1974. №13. С. 65-78
6. Гей О. А. Бажан И. А Хронология эпохи «готских» походов (на территории Восточной Европы и Кавказа). Москва. 1997. 144 с.
7. Герета І. Могильник черняхівської культури в с. Біла на Тернопільщині. Тернопіль: Меркьюрі-Тернопіль. 2007. 56 с.
8. Глебов В. П. Дедюлькин А. В. О времени появления сарматов на нижнем Дону // Нижневолжский археологический вестник. 2020. Т. 19. №2. С. 92 – 119
9. Гороховський Е.Л. Хронология черняховских могильников Лесостепной Украины // Труды V МКАС. Київ. 1988. С. 34-46
10. Гороховський Е. Л, Гопкало О. В. Фибулы VII группы Альмгрена в ареале черняховской культуры // Археологія давніх слов'ян: дослідження і матеріали. Київ. 2004. С. 103-130
11. Гопкало О. В. Черняховский могильник Ружичанка // Лесная и лесостепная зоны Восточной Европы в эпохи римских влияний и

- великого переселения народов. Тула 2012. Конференция №3. С. 330-400
12. Гудкова О. В. Про участь сарматів у виникненні черняхівської культури // Археологія. 2001. №2. С. 36-40
 13. Гудкова О. В. Фокеев М. М. Земледельцы и кочевники в низовьях Дуная в I-IV вв. н. е. Киев: Наукова думка, 1984. 119 с.
 14. Герета І. П. Чернелево-Руський могильник // Oіum. 2013. №3. 284 с.
 15. Иордан. О происхождении и деяния гетов (Getica) /Перевод Е.Ч.Скржинской. Санкт-Петербург: Алетейя, 2001. 512 с.
 16. Кравченко Н. М. Косановский могильник (по материалам раскопок В. П. Петрова и Н. М. Кравченко в 1961-1964 гг.) // История и Археология Юго-Западных областей СССР начала нашей эры. Москва. 1967. С. 77-132
 17. Кравченко Н. М. Петраускас О. В. Шишкин Р. Г. Петраускас А. В. Памятники археологии позднеримского времени Правобережной Киевщины. Киев: КНТ, 2007. 456 с.
 18. Кривошеев М. В. Позднесарматская культура южной части междуречья Волги и Дона. Проблемы хронологии и периодизации : дисс. канд. іст. наук. Волгоград. 2011. 321 с.
 19. Кухаренко Ю. В. Поселение и могильник полей погребений в селе Привольном (по материалам раскопок Днепростроевской археологической экспедиции) // СА. 1955. Т. XXII. С. 125-152
 20. Куштан Д. П. Петраускас О. В. Могильник черняхівської культури Черкаси-Центр (за матеріалами розкопок 2000-2003) // Oіum. 2011. №1. С. 178-230
 21. Левада М. Могильник Черепашинці: Спроба архівної реконструкції досліджень археологічної пам'ятки // Пам'ятки України: Історія та Культура. 2003 №4. С. 12-19

22. Любичев М.В Ранняя история Днепро-Донецкой лесостепи I-V веков. Часть 1 // *Ostrogothica—Serie: Bände*. Харків. 2019. Т.2. 268 с.
23. Любичев М. В. Этнокультурный подтекст распространения фибул группы Альмгрен VII восточнее Днепра // *Древности*. Харьков. 2006-2008. С. 36-47
24. Любичев М. В. Южные влияния в горизонте Боромля // *Дриновський збірник*. Софія-Харків. 2017. Т. X. С. 5-24
25. Любичев М. В. Шульце Э. Погребения с сарматскими признаками на могильниках позднееримского времени Войтенки и Зачепилровка: Сравнительная характеристика // *Археологія та давня історія України*. 2020. № 3 (36). С. 178-190
26. Любичев М.В. Филатов Д. А. Шульце Э. Лепные сосуды из погребений могильника позднееримского времени у Зачепилровки // *Археологическое наследие*. 2020. №1 (3). С. 438-453
27. Магомедов Б. В. Каборга IV (раскопки 1973-1974) // *Могильники Черняховской Культуры*. Москва. 1979. С 24-62
28. Магомедов Б. В. Черняховский могильник Курники на Южном Буге // *Stratum plus*. 1999. №4. С. 102-120
29. Магомедов Б. «Сарматские элементы в черняховском погребальном обряде» // *Die spätrömische Kaiserzeit und die frühe Völkerwanderungszeit in Mittel- und Osteuropa*. Lodz. 2000. С. 392-402
30. Магомедов Б. В. Черняховская культура: проблема этноса. Lublin:Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Sklodowskiej,2001. 290 с.
31. Магомедов Б. В. Диденко С. В. Могильник черняховской культуры у с. Легидзино. Работы 2008-2009 года // *Трипольское поселение-гигант Тальянки. Исследования 2009 г.* Київ. 2009. С. 56-92
32. Магомедов Б. В. Диденко С. В. Кожемяченко В. Б. Могильник черняховской культуры у с. Легидзино. Работы 2010 г. //

- Трипольское поселение-гигант Тальянки. Исследования 2010 г. Киев. 2010. С. 32-82
33. Магомедов Б. В. Диденко С. В. Милашевский О. С. Могильник черняховской культуры у с. Легедзино. Работы 2015 г. // Археологія і давня історія України. Київ. 2017. №1 (22). С. 123-141
34. Магомедов Б. В. Діденко С. В. Мілашевський О. С. Могильник черняхівської культури біля с. Легедзине. Роботи 2018 року // Oujm. 2019. №6. с. 105-116
35. Магомедов Б. В. Левада М. Є. Розкопки черняхівського могильника в с. Петриківці // Археологічні дослідження на Україні 1992 року. Запоріжжя. 1992. С. 92-93
36. Махно Є. Поселення культури «полівпоховань» на північно-західному Правобережжі // АП УРСР. 1949. Т.1. С. 175-176
37. Медведев А. П. Сарматы и Лесостепь (по материалам Подонья). Воронеж: Издательство Воронежского Университета. 1990. 220 с.
38. Некрасова А. Н. Памятники черняховской культуры Днепровского Левобережья // Готы и Рим. Сборник научных статей. Киев. 2006. С. 87-200
39. Никитина Г. Ф. Могильник у с. Оселивка Кельменцкого района Черновецкой обл. // МЧК. Москва. 1988. С 5-97
40. Никитина Г. Ф. Могильники черняховской культуры в Северной Бессарабии и Буковине. Москва: Наука, 1996. 182 с.
41. Обломский А. М. Две концепции раннеславянской археологии Днепровского Левобережья. Превратности метода // Stratum plus. 2021. №4. С. 299-319
42. Онищук Я. І. Деякі підсумки дослідження могильника римського часу Карів-І у Західному Побужжі // Ostrogothica-Serie: Bände. Charkiw. 2020. Band 3. С. 143-163
43. Петраускас О. В. Могильник черняховской культуры в г. Каневе – ул. Пушкина // Studia Gotica. 1997. №2. С. 189-220

44. Петрускас О. В. Магомедов Б. В. Пам'ятки черняхівської культури Черкаської та Кіровоградської областей. Київ. 2023. 168 с.
45. Петраускас О. В. Шишкин Р. Г. Могильник и поселение черняховской культуры у с. Великая Бугаевка (археологический источник) // Oіum. 2013 №2. 412 с.
46. Петре А. Следы культуры Черняхов-Сынтана де Муреш в Малой Скифии // Dacia. №VI. 1962. с. 235-255
47. Рафалович І. А. Данчены. Могильник черняховской культуры III-IV вв. н. е. Кишинев: Штиинца, 1986. 218 с.
48. Рикман Э. А. Памятник эпохи Великого переселения народов. Кишнів:Картя Молдовеняскэ, 1967. 138 с.
49. Рудич Т. О. «Сарматський компонент у складі населення черняхівської культури (за матеріалами антропології)» // Археологія 2005. №4. с. 64-73
50. Сенека А. Л. Трагедии / Перевод С. А. Ошерова, Е. Г. Рабинович. Москва. 1983. 429 с
51. Симоненко О. В. Хронология и периодизация сарматских памятников Северного причерноморья // Сарматские культуры Евразии: проблемы региональной хронологии. Доклады к 5 международной конференции «Проблемы сарматской археологии и истории». Краснодар. 2004. С. 134-173
52. Синицын И. В. Археологические исследования Заволжского отряда (1951-1953 гг.) // МИА. Москва. 1959. №60. С. 39-205
53. Скилак Кариандский. Перипл обитаемого моря / Перевод Ф. В. Шелова-Коведяева // ВДИ. 1988. №1. С. 253-266
54. Смирнов К. Ф. Курганы у сел Иловатовка и Политотдельское Сталинградской области // МИА СССР. Москва. 1959. №60 С. 206-322
55. Смішко М. Селище доби полів поховань у Вікінах Великих // Археологія. 1947. Т.1 С. 111-121

56. Страбон. География в 17 книгах /Перевод Г. А. Стратановского. Ленинград:Наука,1964. 944 с.
57. Стронець Б. Черняхівська культура Західного Поділля. Тернопіль:Астон,2008. 272 с.
58. Сымонович Э. А. Коблевский и Ранжевский могильники около Одессы // МЧК. Москва. 1979. С 63-111
59. Сымонович Э. А. Памятники черняховской культуры в с. Кринички (по материалам С. С. Гамченко и раскопкам 1957-1958 гг.) // МИА СССР. 1960. №82. С. 239-252
60. Сымонович Э. А. Придунайский могильник Фурмановка // МЧК. Москва. 1988. С 143-163
61. Сымонович Э. А. Раскопки могильника у овчарни совхоза Приднепровского на нижнем Днепре // МИА СССР. 1960. №82 С.192-238
62. Тилищак В. С. Могильник черняхівської культури Токи: хронологія та особливості керамічного комплексу // Oіum. 2014. №4. С. 197-210.
63. Федоров Г. Б. О двух обрядах погребения в черняховской культуре (по памятникам Молдавии) // СА. 1958. №3. С. 241-243
64. Шаров О. В. Хронология могильников Ружичанка, Косаново, Данечены и проблема датировки черняховской керамики // Проблемы хронологии эпохи Латена и Римского времени. По материалам Первых Тихановских чтений. Санкт-Петербург, 1992 С 158-207.
65. Шилов В. П. Калиновский курганный могильник // МИА СССР. 1959. №60. С. 323-523
66. Щукин М. Б. Готский путь (готы, Рим и черняховская культура). Санкт-Петербург: Филологический факультет СПбГУ, 2005. 576 с.
67. Щукин М. Б. Некоторые проблемы хронологии черняховской культуры и истории ранних славян // Rapports du IIIe Congres International d'Archeologie Slave. Братислава. 1980. Т.2. С. 399-411

68. Щукин М. Б. О трёх датировках черняховской культуры //КСИА. 1967. №112. С. 8-13
69. Этнокультурная карта территории Украинской ССР / В. Д. Баран, Е. В. Максимов, А. Т. Смиленкой др. Киев:Наукова думка,1985. 184 с.
70. Ebert M. Ausgrabungen bei dem “Gorodok Nikolajewka” an Dnjepr, Gouv. Cherson // Praehistorische Zeitschrift. 1913. Bd. V. С. 80-113
71. Kazanski M. Legoux R. Contribution à l'étude des témoignages archéologiques des Goths en Europe orientale à l'époque des Grandes Migrations:la chronologie de la culture de Černjahov récente. // Archéologie Médiévale. 1988. №18 С. 7-53
72. Petrauskas O. V. Die Gräberfelder der Cernjachov-Kultur von Kosanovo und Gavrilovka – eine vergleichende Studie zu Chronologie, Bestattungssitten und ethnokulturellen Besonderheiten // Bericht der Römisch-Germanischen Kommission. Mainz-am-Rhein. 2004. Bd.84. С. 225-352
73. Petrauskas O. V. Didenko S. V. Ein Grab mit Hemmoorer Eimer bei Poberežne, Oblast Winnyzja, in der ukrainischen Podillja // Germania Anziger der Römisch – Germanischen commission des Deutchhen Archäologischen Instituts. Berlin. 2022. Band 100. С. 152-198
74. Reinecke P. Aus der russischen archäologischen Litteratur // Mainzer Zeitschrift. 1906. №1. С. 42-51
75. Simonenko A.V Catacomb graves of the sarmatians of the North Pontific region // Studia Archaeologica. 1995. №1. С. 345-369
76. Teijral J. Fremde Einflüsse und Kulturelle Veränderungen nördlich der mittleren Donau zu Beginn der Völkerwanderungszeit // Archaeologia Baltica, «Peregrinatio Gothica». Lodz. 1986. Vol.7. С. 175-238
77. Vornic V. The Santana de Mures-Cernjahov-type Settlement and Necropolis from Budesti. Cishnau:Pontos. 2006. 472 s.

Список Скорочень

АП УРСР - Археологічні пам'ятки УРСР

ВДИ – Вестник древней истории

КСИА -Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях
Института археологии АН СССР

Мал. – Малюнок

МИА - Материалы и исследования по археологии СССР

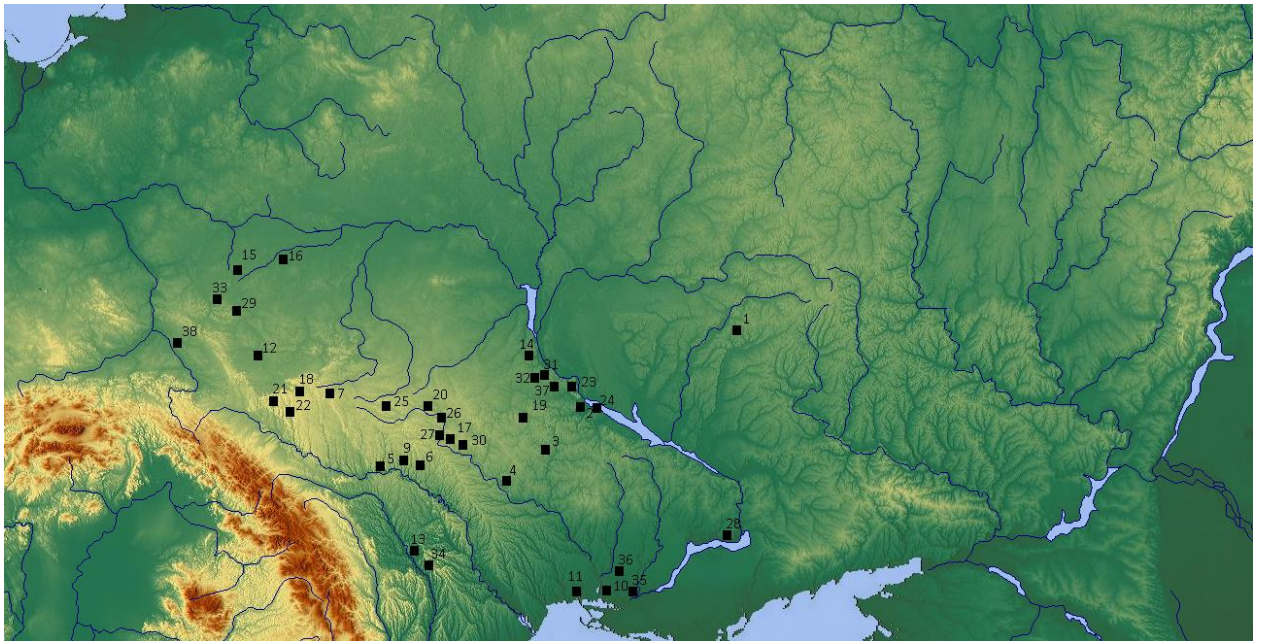
МКАС – Международный конгресс археологов-славистов

МЧК – Могильники Черняховской Культуры

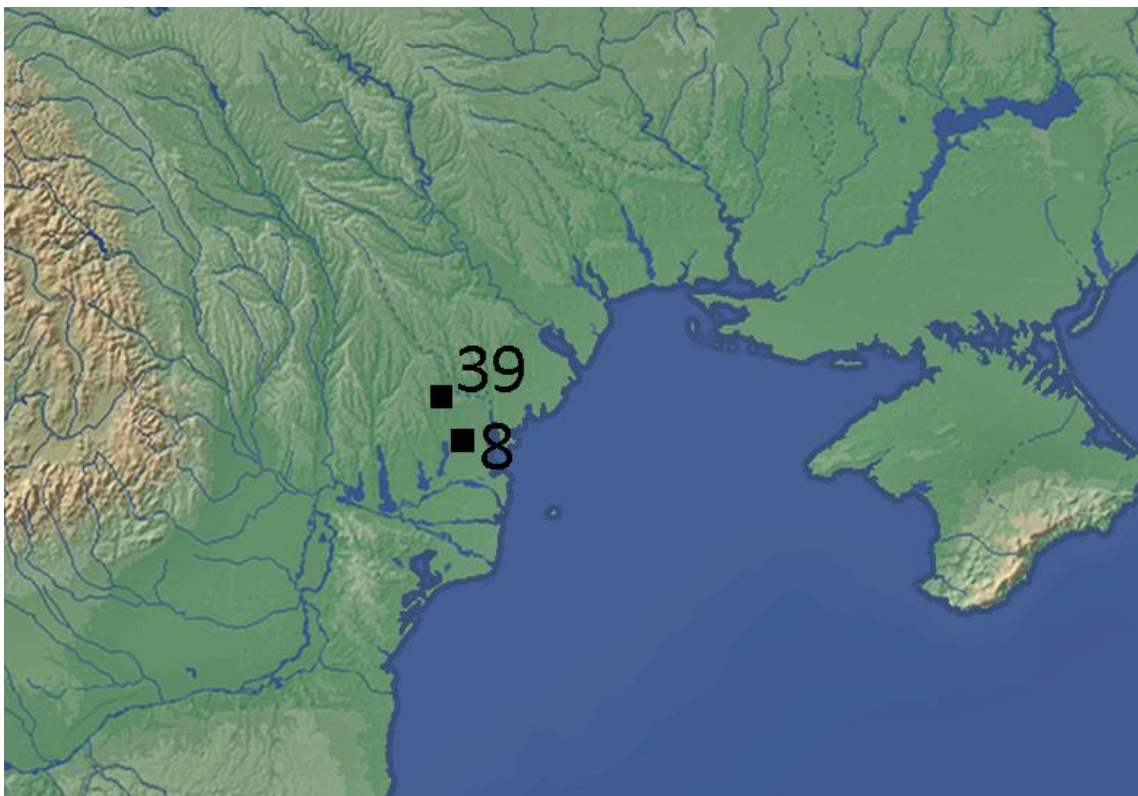
СА – Советская Археология

Табл. - Таблица

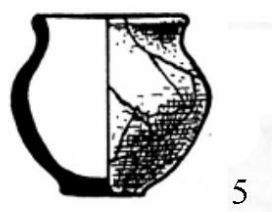
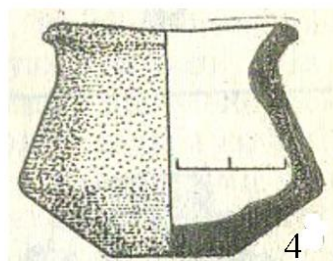
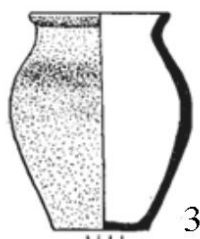
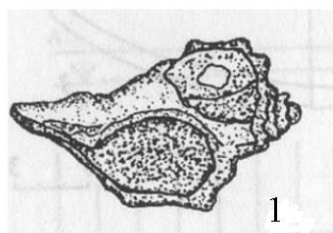
Малюнки та таблиці



Мал. 1. Мапа поховань з вибірки (1 – Боромля-1. 2 – Успенка. 3 – Компанійці. 4 – Одая. 5 – Горошевці. 6 – Романківці. 7 – Ружчинанка. 9 – Оселівка. 10 – Каборга-IV. 11 – Коблево. 12 – Чернелів-Руський. 13 – Данчень. 14 – Велика Бугаївка. 15 – Кринички. 16 – Городниця. 17 – Косанів. 18 – Токи. 19 – Легізино. 20 – Петриківці. 21 – Біла. 22 – Романове село. 23 – Канів. 24 – Черепашинці. 25 – Черкаси-Центр. 26 – Завадівка. 27 – Курники. 28 – Придніпровське. 29 – Раковецьке. 30 – Побережне. 31 – Дерев'яне. 32 – Обухів 1а. 33 – Бережанка. 34 – Будешти. 35 – Миколаївка. 36 – Привільне. 37 – Черняхів. 38 – Псари.)

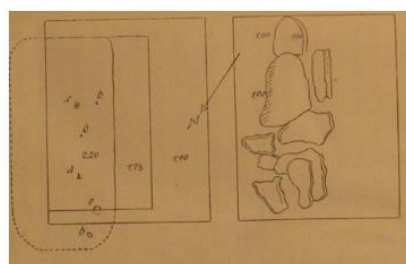


Мал. 2: Поховання вибірки в басейні річки Дунай (8 – Фурманівка. 39 – Холмське)

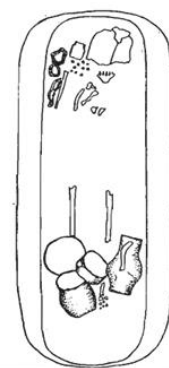


Мал. 3: Речісарматського компоненту з поховань вибірки (1 – Романове Село №2. 2 – Легідзино №46. 3 – Холмське - №17. 4 – Данчень №371. 5 – Оселівка №58). За матеріалами: (Стронець 2008мал.79);(Магомедов. Діденко Кожем'яченко 2010,мал. 13); (Рафалович 1986, табл. LVIII:8); (Гудкова.

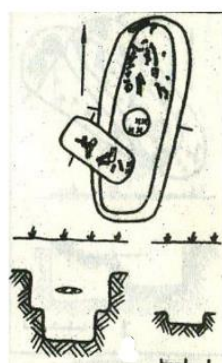
Фокеєв 1984.Мал. 22:13); (Никитина 1988Табл. 31:11 .)



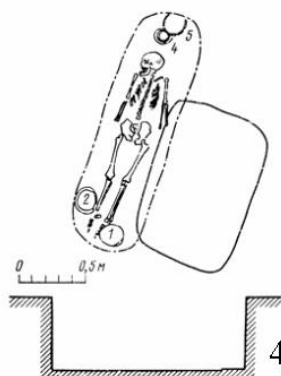
1



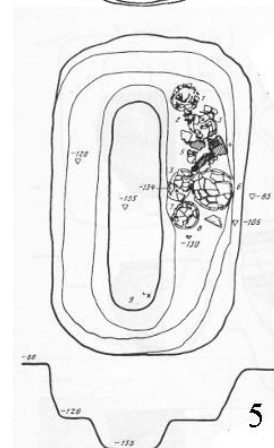
2



3



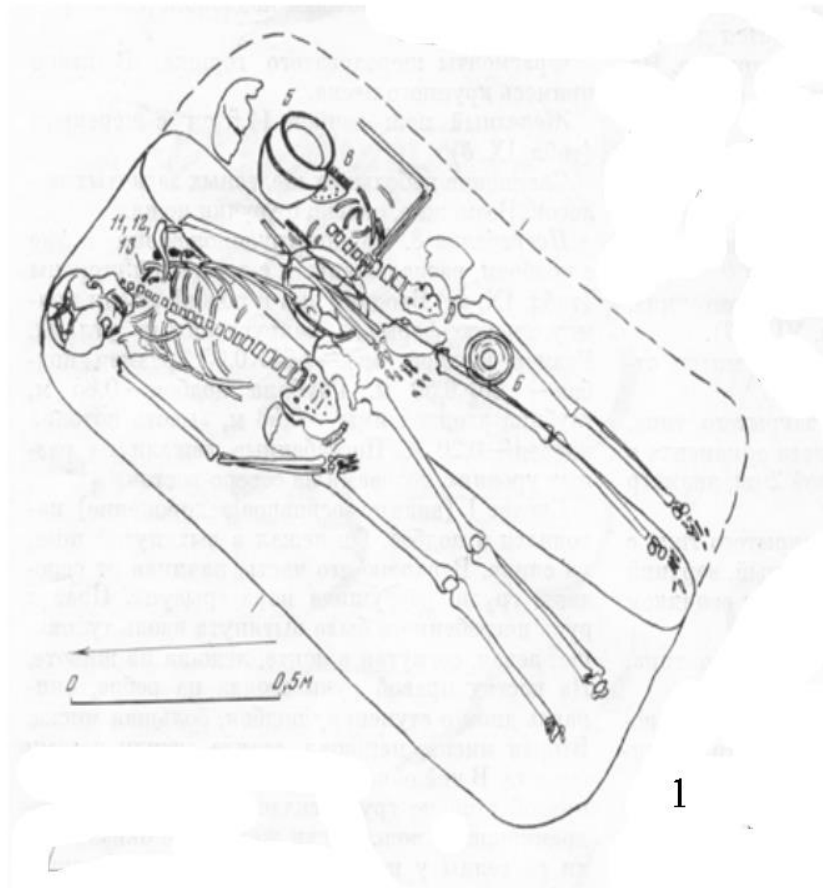
4



5

Мал. 4: Поховання сарматського типу з могильників вибірки (1 – Миколаївка
 Л. 2 – Холмське №17. 3 – Данчень №128-184. 4 – Фурманівка №6. 5 –
 Романківці №47). За матеріалами: (Еберт. 1913, Abb. 92:1J); (Гудкова. Фокеєв.
 1984,Мал. 22:11); (Рафалович. 1986.Табл УІ:3);(Сымонович. 1988Мал.

7:1);(Никитина. 1996Табл.23);



Мал. 5 – Поховання з сарматськими ознаками з могильників вибірки (1 – Каборга IV№8). (Магомедов 1979, табл. IX:4)

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація черепау	Інвентар	Примітки

1	Північна	Прямокутна проста яма	Витягнуто на спині		Гончарна миска Гончарний глечик Гончарна посудина Бронзова фібула	№1
2	Північний захід	Підпрямокутна проста яма	Витягнуто на спині		5 гончарних мисок 2 гончарних глечика Трьохручна гончарна ваза 1 глиняний кубок Скляний кубок 3 Гончарних горщики 2 Бронзові фібули Скляне намисто 2 біконічних прясла	№5
3	-	Урнова кремація	-		Фрагменти мисок Бронзова фібула	№6
4	Північний схід	Підпрямокутна яма	Витягнуто на спині		2 Гончарних кубки 3 Гончарні миски 2 Гончарних горщика Бронзова фібула	№8

					Бронзове кільце Залізна пряжка Підвіска-мушля Залізний цвях Біконічне прясельце Кістяний гольник	
--	--	--	--	--	--	--

Табл. 1: Каталог поховань могильника Бережанка. За публікацією(-ями):
(Воляник В. К. 1974, С. 65-78)

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація черепу	Інвентар	Примітки
1	-	Трупоспалення у урні	-	-	Гончарний глечик 2 Гончарних Горщичка 2 Арбалетні фібули Гончарний кубок Гончарний горщик Фрагмент гончарної миски Кістяний гребінь	№4

Табл. 2: Каталог поховань могильника Біла. За публікацією(-ями): (Герета І. 2007. 56 с.)

1	Північна орієнтація	Овальна яма 1.2x0.8м	Скелет пошкоджений, відомо, що головою на північ з відхиленням на захід		1. Парні бронзові підв'язні фібули 2. Лощена миска 3. Шороховатий горщик з 4 камінчиками 4. 2 лощені миски 5. 2 шороховатих горщика	Кістки пошкоджені вогнем, кальциновані, присутня вторинно перепалена кераміка. №13
2	Північна	Овальна яма 1.85x0.9 з заглибленням в центрі 1.6x0.4 та підб'ємом 0.15-0.25 шириною та 0.2 висотою	Витягнуто на спині, голова на північ з відхиленням на захід	-	Бронзова підв'язна фібула Кістяний гільник з залізною голкою 2 Шороховатих горщика Лощена миска 2 Горщика Мініатюрний горщик Лощена миска з 6 камінчиками	№46

Табл. 3: Каталог поховань могильника Боромля-1. За публікацією(-ями):(Некрасова А. Н. 2006. С. 87-200)

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація черепа	Інвентар	Примітки
1	Північ-південь	Овальна яма	Кістяк розкидано		Гончарний горщик 2 Гончарні миски 2 Гончарні посудини	№24

					Бронзова миска Невеликий ніж	
	Північний захід – південний схід	Овальна яма	Кістяк розкидано		Кістяний гребінь Біконічне прясло Уламок ліпного горщика 3 гончарні миски Гончарний кубок Ручка сіролощеного глека	№122

Табл. 4: Каталог поховань могильника Будешти. За публікацією(-ями):
(Рикман Є. А. 1967. 138 с.); (Vornic V. 2006. 472 с.)

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація черепу	Інвентар	Примітки
1	Західна	Проста яма	Кістяк розкидано		Бронзова фібула	№53
2	Північна	Проста яма	Витягнуто на спині		Бронзова фібула 3 бісерні намистини Залізний предмет	№70
3	-	Урнова кремація у простій ямі	-		9 сердолікових намистин Скляна намистина Голка від бронзової фібули Голка від срібної	№111

					фібули Бронзова фібула Клюковидна булавка 4 скляних вибори (3 кубки?) 2 скляних фрагменти Гончарна ваза Гончарний глечик Фрагменти гончарних посудин	
--	--	--	--	--	---	--

Табл. 5: Каталог поховань могильника Велика Бугаївка. За публікацією(-ями):
(Петраускас О. В. Шишкін Р. Г. 2013. 412 с.)

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація черепу	Інвентар	Примітки
1	Північний захід – південний схід	Яма з підбоєм з кам'яною плитою	Скелет зруйнований		Бронзова арбалетна фібула Бронзова пряжка Кістяна голка Перлинові намистини Кістяний гребінь	Ж

Табл. 6: Каталог поховань могильника Миколаївка. За публікацією(-ями):
(Ebert M.1913. С. 80-113)

1	Не вказано (за	Овальна яма 2.05x0.75	Витягнуто на спині. Головою на		Горщик з відсутніми	№4
---	----------------	-----------------------	--------------------------------	--	---------------------	----

кістяком північна)		північ з відхиленням на схід, руки вздовж тіла		фрагментами при труполокладенні Чотирьохгранна черепашкова стріла 3 Миски Скляний кубок із товстого залізного скла конічної форми Трьохчастинний гребінь Бронзова пряжка Ніж з слідами ножен Мініатюрний горщик Дві посудини з одною ручкою	
-----------------------	--	---	--	---	--

Табл. 7: Каталог поховань могильника Горошеві. За публікацією(-ями):
(Никитина Г. Ф. 1996. 182 с.)

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація черепа	Інвентар	Примітки
1	Західна	Проста яма	Витягнуто на спині		Роговий гребінь Бронзова фібула Скляна намистина Гончарний кубок	№1

Табл. 8: Каталог поховань могильника Дерев'яна. За публікацією(-ями):
(Кравченко Н. М. Петраускас О. В. Шишкин Р. Г. Петраускас А. В.
2007. 456 с.)

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація черепа	Інвентар	Примітки
1	-	Кругла проста яма	Трупоспалення	-	4 Гончарні миски 2 гончарних горщика Гончарна посудина Бронзова пряжка 2 Накінечника стріли Залізний ніж	№5

Табл. 9: Каталог поховань могильника Завадівка. За публікацією(-ями):
(Петрускас О. В. Магомедов Б. В. 2023. 168 с.)

1	Північно-східна	Прямокутна яма з заокругленими кутами з підбоєм	Скелет 1: Витягнуто на спині права рука вздовж тулуба ліва зігнута у лікті до живота Скелет 2: Витягнуто на спині права рука на тазу ліва звисала над підбоєм		2 Гончарні миски Гончарний горщик Кістяний гребінь Фібула "воїнського типа" Уламки фібули Срібна підвіска 3 залізні підвіски Залізний предмет	№8
2	Північна	Не вказано (не простежено?)	Кістяк розкидано. Був витягнуто на спині		Фрагменти ліпної посудини Фрагменти	№9

)			гончарної миски Овальна сережка Фрагмент скляного кільця 4 намистини	
3	Північна	Прямокутна з заокруглени ми стінками	На спині з зігнутими ногами руки зігнуті в локтях на животі		2 Гончарні миски Гончарний горщик Фрагменти червоноглиняної амфори Дисковидне прясельце Бронзова фібула Фрагмент бронзової фібули Окисли залізного предмету Кістяний гребінь 14 намистин	№21

Табл. 10: Каталог поховань могильника Каборга-IV. За публікацією(-ями):
(Магомедов Б. В. 1979. С 24-62)

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація черепа	Інвентар	Примітки
1	Північна	Овальна яма, з підбоєм (?)	Витягнуто на спині		Залізна пряжка Залізний ніж	№17

Табл. 11: Каталог поховань могильника Канів. За публікацією(-ями):
(Петраускас О. В. 1997. С. 189-220)

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація черепа	Інвентар	Примітки
1	Неможливо визначити	Округла яма	Кремація		2 фібули Almgren 130 Фрагменти рогового гребеню 2 залізні голки Сердолікова намистина 2 залізні шпильки Уламки залізної підвіски Срібна інкрустація	№6
2	-	Проста яма, контур не простежено	Урна кремація		Горщик-урна Фрагмент бронзової фібули Невелике жорново Фрагмент фібули	№9

Табл. 12: Каталог поховань могильника Карів-1. За публікацією(-ями):
(Онищук Я. І. 2020. С. 143-163)

1	Північ-південь	Прямокутна яма	Кістяк порушено. Витягнуто на спині		Глиняна гончарна миска 2 Глиняних прясельця Бронзова фібула 84 намистини	№17
---	----------------	----------------	-------------------------------------	--	---	-----

--	--	--	--	--	--	--

Табл. 13: Каталог поховань могильника Коблево. За публікацією(-ями):
(Сымонович Э. А. 1979. С 63-111)

1	Північна	Овальна яма 2.4x1м	Витягнуто на спині, голова на північ		2 Гончарні лощені миски Срібна фібула Бронзова пряжка Ремінна накладка Велика бусина з зеленого скла Сердолікова 14- тиграна бусина Гончарний одноручний лощений глечик з косими лініями	
2	Північно- західна	Яма без чітких контурів	Невідомо		Корозійована залізна пряжка Обломок залізної підв'язної фібули	№57 Ритуально знищена вогнем
3	Північна	Прямокутна яма 1.3x0.7м	Невідомо		Парні бронзові підв'язні фібули 2 Ліпних горщика	№82 Перекрито поховання м №97 (За каталогом Некрасової)
4	Північна	Овальна яма 2.4x1м	Невідомо. Скелет відсутній		Придона частина великого ліпного горщика 2 Гончарних шороховатих горщика Ліпний горщикок	№83 Ритуально знищене

					Бронзова підв'язна фібула Сердолікова 14-тиграна бусина	
5	Північна орієнтація	Овальна яма 1.9x0.9м	На спині з підогнутими вправо ногами, головою на північ з відхиленням на північний захід		Бронзова підв'язна фібула Бронзова пряжка Глиняне прясельце Залишки кістяного гребіню на бронзових гвіздках Ліпний горщик Ліпний кубок Гончарна лощена миска з зигзагоподібним орнаментом Гончарний лощений кубок з зигзагоподібним орнаментом	№122

Табл. 14: Каталог поховань могильника Компанійці. За публікацією(-ями):
(Некрасова А. Н. 2006. С. 87-200)

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація черепа	Інвентар	Примітки
1	Північна	Яма, форма не простежується	Витягнуто на спині	-	Ліпний горщик Ліпна миска Горщикоподібна посудина Арбалетна фібула з підв'язним приймачем Срібна пряжка Намистина із	№19 (№27-1961)

					зеленого скла	
2	Північ-південь	Яма	Кістяк розкидано		Гончарна миска Ліпна миска 2 арбалетні фібули Срібна арбалетна фібули 6 Скляних намистин Сердолікова намистина	№32 (№2-1964)

Табл. 15: Каталог поховань могильника Косанів. За публікацією(-ями):
(Кравченко Н. М. 1967. С. 77-132); (Petrauskas O. V. 2004. С. 225-352)

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація черепа	Інвентар	Примітки
1	Північний схід	Проста овальна яма	Витягнуто на спині		Кістяний гребінь 2 бронзові підв'язні арбалетні фібули Залишки скляних намистин Глиняне циліндричне прясельце Бронзова булавка	№4
2	Північна	Проста прямокутна яма	На правому боці, права рука під кістяком витягнута, ліва на животі, ноги витягнуті		Ліпний горщик Пластинчатий браслет	№5

Табл. 16: Каталог поховань могильника Кринички. За публікацією(-ями):
Симонович Є. А. 196. С. 239-252

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація	Інвентар	Примітки

				чере пу		
1	Північна	Прямокутна проста яма	Витягнуто на спині, руки зігнути у ліктях		2 залізні фібули 3 Гончарних горщика Гончарний кубок Гончарна ваза Ліпна миска Мініатюрний гончарний горщик 2 біконічних прясла Швейна голка Кістяний гольник Швейна голка Кістяне лощило Фрагмент ладану Срібна підвіска- кільце 7 бронзових підвіски-кільця Різноманітні намистини	№17

Табл. 17: Каталог поховань могильника Курники. За публікацією(-ями):
(Магомедов Б. В. 1999, с. 102-120)

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація чере пу	Інвентар	Примітки
1	Північна	Трапецієвид на яма	Витягнуто на північ, поховання		Гончарний горщик	№21

			пошкоджене		2 Гончарні миски Гончарний глечик Біконічне прясельце Роговий гребінь 2 скляні намистини 4 гранітних камінця	
2	Північна	Овальна яма з широкою ступенькою	Витягнуто на спині, права рука в сторону, ліва рука зігнута у лікті	-	Гончарний глечик 3 гончарні миски 2 гончарні горщики 3 прясельця Фрагмент гребіння Бронзова фібула Срібна пряжка Бронзова пряжка Залізна пряжка Підвіска-мушля Фрагменти залізного ножа Бронзова булавка Швейна голка Сережка-кільце 4 коралові намистини 4 сердолікові	№46

					намистини 7 гранітних камінців	
3	Кремація	Безурнова кремація	Кремація		Гончарний горщик Глиняне прясельце Оплавлена фібула Трьохручна ваза	№65
4	Північна	Прямокутна яма з закругленим и стінами	Кістки розкидані		Кухонна миска Триручна ваза Лощений гончарний горщик Миска закритого типу Роговий гребінь Фібула Гороховський Б1 Біконічне прясельце Скляна підвіска 4 Залізні підвіски Камінці з граніту	№80

Табл. 18: Каталог поховань могильника Легідзино. За публікацією(-ями):
(Магомедов Б. В. Діденко С. В. 2009, с. 56-92); (Магомедов Б. В.
Діденко С. В. Кожем'яченко В. Б. 2010, с. 32-82); (Магомедов Б. В. Діденко
С. В. Мілашевський О. С. 2017, с. 123-141);

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація чере	Інвентар	Примітки
---	------------	-----------------------------	-------------------	-----------------	----------	----------

				пу		
1	Північна (?)	Проста яма	Кістяк розкидано		Гончарна ваза Гончарний горщик 3 гончарні миски 3 гончарних горщика Уламок скляного кубка Коралова намистина Бронзова фібула Роговий гребінь	№7

Табл. 19: Каталог поховань могильника Обухів. За публікацією(-ями):
(Кравченко Н. М. Петраускас О. В. Шишкин Р. Г. Петраускас А. В.
2007, 456 с.)

1	Не вказана	Прямокутна яма 2.15x0.7м	На спині головою на північ з відхиленням на схід. Руки вздовж тіла. Ноги витягнуті, скоріш за все були зв'язані		4 чечевицеподібні з синього скла 3 чечевицеподібні з зеленого скла Бронзова фібула Бронзова пряжка Скорлупа яйця 2 гончарні миски Угольки	№8
---	------------	-----------------------------	---	--	---	----

Табл. 20: Каталог поховань могильника Одая. За публікацією(-ями):
(Никитина Г. Ф. 1996, 182 с.)

1	Північний захід	Не простежено	Кістяк зтлів		Бронзова фібула Бронзова відерцеподібна	№22
---	-----------------	---------------	--------------	--	--	-----

					підвіска	
2	Визначити неможливо	Безурнове трупоспален ня	Визначити неможливо		Фрагменти двох горщиків, миски, кубку. Уламок бронзової фібули	№63
3	Північна	Овальна яма	Витягнуто на спині ноги паралельно ступні в різні сторони		Миска Дворучний гличик Фрагменти горщика Фрагменти кубку Фрагменти скляного кубку Бронзова пряжка 25 намистин 2 пружини від фібули (залізна та бронзова)	№66

Табл. 21: Каталог поховань могильника Оселівка. За публікацією(-
ями):(Никитина Г. Ф. 1988, С 5-97)

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація черепу	Інвентар	Примітки
1	-	Кремація	-		Глиняна чаша 2 пряжки Фібула 2 наконечника Кістяний гребінь Голка Уламки залізного	№1

					предмету	
--	--	--	--	--	----------	--

Табл. 22: Каталог поховань могильника Побережне. За публікацією(-ями):
(Petrauskas O. V. Didenko S. V. 2022, с. 152-198)

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація черепа	Інвентар	Примітки
1	Північна	Проста яма	Витягнуто на спині		Глиняний глечик 2 Гончарних горщика Уламки скляної посудини 2 Гончарні посудини 2 фібули 21 намистина 2 скроневих кільця Кістяне кільце Кістяна пластинка Бронзове кільце Кістяна підвіска 2 Мушлі-підвіски Підвіска Кістяний гребінь 4 янтарні підвіски 4 «жетони»	№10

Табл. 23: Каталог поховань могильника Привільне. За публікацією(-ями):
(Кухаренко Ю. В. 1955,с. 125-152)

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація черепа	Інвентар	Примітки
1	Північний-захід	Проста овальна яма	Витягнуто на спині	-	Уламок посудини Гончарна Миска-горщик Гончарний горщик Уламки стрижня Намистини 2 бронзові фібули	

Табл. 24: Каталог поховань могильника Придніпровське. За публікацією(-ями): (Симонович Є. А. 1960,с. 192-238)

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація черепа	Інвентар	Примітки
1	Північна	Проста яма (?)	Витягнуто на спині головою на північ		Гончарна миска Бронзова фібула Гончарний горщик Бронзова пряжка	№1
2	Північний захід	Проста яма (?)	Витягнуто на спині		2 бронзові фібули Кістяний гребінь Гончарний	№2

					горщик	
3	Північна	Неправильна яма	Витягнуто на спині		5 гончарний мініатюрних посудин (2 горщика, 2 миски, 1 глечик) Кістяний гребінь Бронзова фібула	№11
4		Проста прямокутна яма з невеликим підбоям	Кістяк розкидано		Трьохручна ваза Глиняний кубок 2 гончарні посудини Кістяний гребінь Гончарна миска 2 прямокутні залізні оковки Бронзова пряжка Гончарний горщик Камінна «статуетка»(?) Сердолікова намистина Біконічне прясельце	№15

Табл. 24: Каталог поховань могильника Раковецьке. За публікацією(-ями):
(Винокур І. С. Островский М. І. 1967, с. 144-163)

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація чере	Інвентар	Примітки
---	------------	-----------------------------	-------------------	-----------------	----------	----------

				пу		
1	Північ-південь	П'ямокутна яма 2.7x1.57м що стає на дні овальною ямою 1.9x0.55м	Скелет не зберігся		Прямокутна рамка бронзової пряжки Тонкостінна сіро-жовта гончарна миска Гончарний горщик з грубого тіста червоного кольору Глечик Велика трьохручна миска Гончарний горщик з грубого тіста форми "чугунка" Гончарна тонкостінна миска жовтого кольору Сіроглиняна миска Чорнолощений кубок з штампованим орнаментом Трапецевидний гребінь який зітлів	№47
2	Північ-південь	Неправильної форми яма 3.17x2.6м	Кістяк розкидано. По зберігшимся кістками лежав витягнуто на спині		Глиняне прясельце Невідомий	№105 Разом похований цілий

		що звужується до прямокутної ями 2.32x2.15м	головою на північ ноги перехрещені		предмет Уламок бронзової голки Кістяний гребінь Глибока велика гончарна миска Гончарний глечик одноручний Невелика гончарна миска Розбита трьохручна ваза Уламки скляної посудини Мініатюрний горщик	барашок
--	--	---	------------------------------------	--	--	---------

Табл. 26: Каталог поховань могильника Романківці. За публікацією(-ями):
(Никитина Г. Ф. 1996, 182 с.)

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація черепа	Інвентар	Примітки
1	Північно-західна	Проста овальна яма	Кістяк розкидано, на спині	-	2 гончарні миски 2 Гончарні горщики 2 бронзові фібули Бронзовий предмет 2 бурштинові намистини Скляні	№2

					намистини	
--	--	--	--	--	-----------	--

Табл. 27: Каталог поховань могильника Романове Село. За публікацією(-ями):
(Стронець Б. 2008, 272 с).

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація черепу	Інвентар	Примітки
1	Північний-захід	Проста яма з невідомими контурами	Неможливо визначити		<p>Пряжка двочастинна, рамка в формі "омега"</p> <p>Фібула серія III підгрупа 4 група 16 по А. К. Амброзу</p> <p>Гончарна миска тип 3с за О. . Гопкало</p> <p>Гончарна миска тип 4 за О. Гопкало</p>	
2	Північна	Проста Прямокутна яма	Випластано на спині		<p>Скляні буси типу XII/2, XVII/4, XVII/5, XVII/8, бронзові відеркоподібні, бургшинові грибоподібні, коралові</p> <p>Бронзова фібула групи Альмгрен VI, аналогії на Альмгрен 167</p> <p>Роговий гребінь варіант 1А</p> <p>Кубок тип 1 за О.</p>	№4

					Гопкало	
3	Північна	Проста яма, контур невідомий	Неможливо визначити		Фібула групи Альмгрен VII неслухівської серії	№13
4	Північна	Проста яма підпрямокутної форми	Випластано на спині, руки вздовж тулуба		Дві бронзові фібули VI групи О. Альмгрена (162) Скляні буси типів XVI/2, XV/2, XV/3, бурштинові типу III/1 Фрагменти бронзового цепу Бронзова підвіска-дзвоник Гончарний мініатюрний посуд типу 2 Роговий гребінь типу 6 А-В 5 глиняних прясел	№19
5	Північна	Проста яма невизначеного контуру	Неможливо визначити		Фібула групи VII О. Альмгрена, "городницької серії" за Є. Л. Гороховським Роговий гребінь варіант 6В Миска-ваза тип 2 2 бронзові голки	№24
6	Північна	Безформена проста яма	Неможливо визначити		Фібула групи Альмгрен VI (162), Фібула	№25

					<p>групи Гороховський Б1</p> <p>Фрагмент грибоподібної підвіски</p> <p>Янтарна бусина типа V/1</p>	
7	Північна	Проста яма невідомого контуру	Випластано на спині, руки вздовж тулуба, ноги випрямлені, лице на захід		<p>Фібула групи Альмгрен VI (162), Фібула групи Гороховський Б1</p> <p>Роговий гребінь варіанту 2В</p> <p>Гончарний мініатюрний постуд тип 6</p> <p>Гончарна миску тип 3d</p> <p>Гончарний мисковидний сосуд тип 2</p> <p>Підвіска з клику кабана</p> <p>Підвіска з мушлі Volinus Brandaris</p> <p>Бронзова клюкоподібна булавка</p> <p>Бронзова голка</p> <p>Фрагмент залізної кольчуги</p>	№29
8	Північна	Проста підпрямокут	Неможливо визначити		<p>Фібула групи VI О. Альмгрена (161), фібула</p>	№50

		на яма			Гороховський А1 Бронзове "відерко" Гончарний мініатюрний посуд тип 2 Гончарний мініатюрний посуд тип 6 Гончарна миска тип 3а Гончарна миска тип 4	
9	Північна	Проста підпрямокут на яма	Випластано на спині, руки вздовж тулуба		Бронзова фібула VI групи О. Альмгрена (162), бронзова фібула Гороховський Б1 Срібна фібула VI групи О. Альмгрена (162), срібна фібула Гороховський Б1 Скляні буси типів VIII/3 (VIII/2), XII/2, XVII/4 Грибовидні янтарні підвіски Гончарна миска-ваза тип 1 Бронзові клюковидні булавки Роговий гребінь	№55
10	Північна	Проста підпрямокут	Випластано на спині, руки на		Бронзова фібула VI групи О.	№57

		на яма	грудях, ліва нога підзігнута		Альмгрена (161) Фібула групи A1 Є. Л. Гороховського Двочастинна пряжка з прямокутною рамкою Ведеркоподібні бронзові підвіски Ведеркоподібні бурштинові підвіски Бурштинова бусина діаметром 2 см Сердолікові буси тип 1 Гончарна миска- ваза тип 1 Гончарна миска- ваза тип 2 Гончарний горщик	
--	--	--------	------------------------------	--	---	--

Табл. 28: Каталог поховань могильника Ружичанка. За публікацією(-ями):
(Гопкало О. В. 2012, с. 330-400)

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація черепа	Інвентар	Примітки
1	-	Неможливо простежити	Кістяк розкидано		Бронзова голка Бронзова фібула 3 горщика Фрагмент	

					горщика	
2	Північна	Проста яма	Випростано на спині		Бронзова фібула 2 бурштинові намистини 5 скляних намистин 4 Горщика	№5
3	-	Неможливо визначити	Кістяк зруйновано		Гончарна миска Гончарний горщик Бронзова фібула	№6

Табл. 27: Каталог поховань могильника Токи. За публікацією(-ями):
(Тиліщак В. С. 2014, с. 197-210).

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація черепа	Інвентар	Примітки
1	Північно-західна	Контури слабко простежені	Витягнуто на спині головою на північний захід ліва рука на тазу		Бронзова ремінна пряжка Точильний брусок Шороховатий горщик з відбитим верхом з обломком дна шороховатого сосуду Велика лощена миска з шліфованими овалами придонна частина шороховатого	№1655

					горщика 2 Шороховатих горщика 2 мініатюрних шороховатих горищка 2 лощені мисочки	
--	--	--	--	--	---	--

Табл. 28: Каталог поховань могильника Успенка. За публікацією(-ями):
(Никитина Г. Ф. 1996, 182 с.)

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація черепу	Інвентар	Примітки
1	Північна	Прямокутна яма з закругленими кутами	Витягнуто на спині		2 бронзові фібули Залізна пряжка Бронзовий гвіздок Ліпний горщик Гончарний горщик Гончарна кружка Гончарна миска	№3

Табл. 29: Каталог поховань могильника Фурманівка. За публікацією(-ями):
(Сымонович Э. А. 1988, с. 143-163)

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація черепу	Інвентар	Примітки
1	Північний схід	Прямокутна яма	Кістяк знищено, витягнуто на спині		Бронзова Фібула 2 Ліпних	№17

					горщичка Полусферична миска 2 Скляні намистини	
--	--	--	--	--	--	--

Табл. 30: Каталог поховань могильника Холмське. За публікацією(-ями):
(Гудкова О. В. 1984, 119 с.)

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація черепа	Інвентар	Примітки
1	-	Безурнова кремація	-	-	2 Ліпних горщики 3 Гончарні миски 2 Ліпних кубки Бронзова фібула Підвіска-амулет Підвіска-відерце 5 Скляних намистин	№55

Табл. 31: Каталог поховань могильника Черкаси-Центр. За публікацією(-ями):
(Куштан Д. П. Петраускас О. В. 2011, с. 178-230)

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація черепа	Інвентар	Примітки
1	Північна	Прямокутна яма з закругленими кутами	На спині викручений у тазу		Ліпна сіра лискована миска Одноушний	№41

		1.7x0.9м			<p>бронзовий римський збанок</p> <p>Ліпний чорнолискований горщик</p> <p>Арбалетна бронзова фібула</p> <p>17 бурштинованих антропоморфних намистин</p> <p>22 пастових намистин (19 темно-синього кольору, 3 з блискучою поверхнею)</p> <p>5 бісерних намистин</p>	
2	Північно-східна	Прямокутна з округленими кутами 2.2x0.56	Неможливо простежити		<p>Коричнюватий гончарний горщик-ваза</p> <p>Світло-сірий лискований гончарний горщик</p> <p>Ліпна чорнолискована висока миска</p> <p>Чорнолискована бікончна висока гончарна миска</p> <p>Тришаровий роговий гребінь</p> <p>Бронзова арбалетна фібула з підв'язним</p>	№46

					приймачем	
3	Не вказано	Обриси не простежені	Кістки розкидані. Неможливо визначити		Бронзова арбалетна фібула з пружинкою Уламок оранжуватої гончарної кераміки	№71
4	Північна з відхиленням на схід	Прямокутна яма з заокругленими кутами 1.9x1м	Неможливо визначити початкове положення кістяка (поховання повністю розчленоване)		Бронзова голка Пастова зеленкувата намистина Скляна напівпрозора ліпна підвіска Роговий гребінь з заокругленою спинкою Чорноглиняне прясельце Темно-сіра гончарна миска	№102
5	Північна з відхиленням на схід	Прямокутна яма неправильно її форми з заокругленими кутами	Неможливо визначити початкове положення кістяка (цілі лише ноги)		Глиняне прясельце в заповненні ями Бронзова арбалетна фібула в заповненні ями Глиняне біконічне прясельце в заповненні ями Ліпний сіроглиняний біконічний горщик Чорнолискована	№103

					<p>біконічна гончарна миска</p> <p>Сіроглиняна ліпна миска</p> <p>Пастова кругла чорна намистина</p> <p>Фіолетова приплюснута пастова намистина</p> <p>Три бурштинові антропоморфні намистини</p> <p>Пастова циліндрична сіро-синява з оранжевою змійкою намистина</p> <p>Пастова циліндрична намистина цегляного кольору</p> <p>Бронзова підвіска</p> <p>Роговий гребінь з заокругленою спинкою і бронзовими заклепками</p> <p>Бронзова арбалетна фібула з підв'язним приймачем</p> <p>Глиняне прясельце цегляного</p>	
--	--	--	--	--	---	--

					кольору Біконічне глиняне прясельце	
6	Північна з невелички м відхилення м на схід	Прямокутна яма 2.7x1.1м	Неможливо визначити початкове положення кістяка (Кісток залишилося мало)		Бронзова омегаподібна з двочленною рамкою пряжка Бронзова арбалетна фібула з високим приймачем Роговий тришаровий гребінь з бронзовими заклепками	№104
7	Північна	Овальна яма 0.87x0.53м	Неможливо визначити початкове положення кістяка		Ліпна темно-сіра миска Ліпний чорнолискований біконічний горщик-миска Ліпний чорнолискований горщик Глиняне темно- сіре біконічне пряслице Бронзова арбалетна фібула з високим приймачем Бронзова кругла в перерізі голка Роговий гребінь з заокругленою спинкою та	№111

					<p>бронзовими заклепками</p> <p>Кістяні пряслиця</p> <p>20 пастових намистин</p> <p>2 бурштинові намистини</p> <p>4 темно-сірі прямокутні пастові намистини</p> <p>Пастова здвоєна кругла гудзикоподібна темно-сіра намистина</p> <p>6 темно-сірих пастових намистин</p> <p>Блакитна циліндрична пастова намистина</p> <p>4 світлі видовжені типу трубочки пастові намистини</p> <p>2 видовжені пастові намистини типу трубочки червоного кольору</p> <p>Видовжена типу трубочки пастова намистина синього кольору</p> <p>Червона</p>	
--	--	--	--	--	---	--

					<p>гранчаста намистина</p> <p>Дві антропоморфні бурштинові намистини</p> <p>Уламок бронзової та залізної пластини</p>	
8	Північна	Овальна яма 1.4x2.7м	Неможливо визначити початкове положення кістяка		<p>Гончарний сіролискований одноручний гличик</p> <p>Гончарна сіролискована біконічна миска</p> <p>3 темно-сірі лисковані ліпні миски</p> <p>Бурштинова намистина</p> <p>Бронзова відерцеподібна підвіска</p> <p>Бронзова арбалетна фібула з підв'язним приймачем</p> <p>Бронзова арбалетна фібула з високим приймачем</p> <p>Бронзова пластинка окуття</p> <p>14-тигранна халцедована</p>	№130

					намистина глиняне жовтувате прясельце відерцеподібна бронзова підвіска	
9	Північна	Неправильна прямокутна яма 1.8x1.13м	Неможливо визначити початкове положення кістяка		Ліпний біконічний двовушний глек Ліпна чорнолискована миска Тюльпаноподібн ий ліпний горщик Бронзова голка кругла в перерізі Відерцеподібна бронзова підвіска Роговий гребінь з бронзовими заклепками Бронзова двочленна фібула 3 підв'язним приймачем Срібна одночленна фібула 3 підв'язним приймачем	№131
10	Північний схід	Прямокутна яма 3 невеликим заокругленн	Неможливо визначити початкове положення кістяка		Уламки кераміки в заповненні ями Бронзовий	№148

		ям кутів			<p>дзвіночок</p> <p>Пастова чорна кулька</p> <p>Бронзова голка кругла в перерізі</p> <p>Бронзова двучленна пряжка</p> <p>Кружальний чорнолискований глек</p> <p>Роговий гребінь з бронзовими заклепками</p> <p>Скляна прозора пластинка</p> <p>Пастова рожева пронизка</p>	
11	Північна	Прямокутна яма із заокругленими кутами 2.1x0.8м	Кістяк розкидано		<p>Уламки кераміки в зповненні ями</p> <p>Ліпна коричнювата біконічна миска</p> <p>Ліпна темно-сіра біконічна миска з псевдовушком</p> <p>Ліпна темно-сіра частково пролискована біконічна миска</p> <p>Ліпний біконічний темно-сірий глек</p> <p>Ліпна темно-сіра миска з високо піднятим бочком</p>	№255

					<p>Бронзова арбалетна підв'язна фібула</p> <p>Бронзова відерцеподібна підвіска</p> <p>Бронзова голка з видовженим вушком</p> <p>Роговий гребінь з бронзовими заклепками</p>	
12	Північна	Овальна яма 2.9x2.1м	Випростано на спині руки вздовж тіла		<p>Тридольний роговий гребінь</p> <p>Ліпна висока миска</p> <p>Ліпний горщик</p> <p>Глиняне чорне прясельце</p> <p>Бронзова фібула з високим приймачем</p> <p>3 скляні перламуртові намистини</p> <p>Скляна синя видовжена намистина</p> <p>Фрагмент бурштинової намистини</p>	№261
13	Не вказано	Прямокутна з заокругленими кутами 4.85x2.25м	Кістяк розкидано (?)		<p>5 Бронзових наконечника дротика</p> <p>Тришаровий роговий гребінь</p>	№265

					<p>Бронзова голка</p> <p>Кам'яний надбитий брусок</p> <p>Скляний розбитий кубок</p> <p>Пластинка-окуття</p> <p>3 Омега-подібні пряжки</p> <p>3 залізні відерцеподібні підвіски</p> <p>2 двочленні арбалетні фібули</p> <p>Одночленна фібула з дугоподібною спинкою та підв'язним приймачем</p> <p>Бронзовий цвяшок</p> <p>Ауреус Марії Отацилії Север</p> <p>Фрагмент відерцеподібної бронзової підвіски</p> <p>Фрагмент вінець бронзової посуду</p> <p>Столовий опуклобокий горщик</p> <p>Гончарна миска з кулястим боком</p> <p>Чорнолискована</p>	
--	--	--	--	--	--	--

					гончарна миска Мископодібна гончарна посудина	
--	--	--	--	--	--	--

Табл. 32: Каталог поховань могильника Чернелів-Руський. За публікацією(-ями): (Герета І. П. 2013, 284 с.)

№	Орієнтація	Тип поховальної конструкції	Положення кістяка	Деформація черепа	Інвентар	Примітки
1	Північна	Овальна яма	Витягнуто на спині головою на північ		Ліпна миска Гончарна миска Велика гончарна миска Ліпна посудина Глиняний кубок Бронзова підв'язна фібула Срібна підв'язна фібула 55 намистин різних типів у намисті Керамічне прясельце	№10
2	Невідома	Овальна яма	Кістяк не зберігся		Зуби в заповненні ями Велика чорнолощена посудина Дві срібні фібули з підв'язним	№36

					приймачем	
3	Північний схід – південний захід	Прямокутна яма	Кістяк розкидано		Гончарна миска Бронзова фібула Срібна фібула Фрагмент кістяного гребіння Фрагмент бронзової голки 14-тигранні намистини	№67
4	Північна	Прямокутна яма зі скругленими кутами	Витягнуто на спині головою на північ		6 гончарних мисок 2 Гончарних горщики Гончарний глечик Гончарний кубок Ліпний горщик 2 Срібні фібули «монструозо» Срібне Скроневе кільце 5 бронзових скроневих кілець Бронзова спіральна проволока Бронзова голка Срібний перстень 46 намистин Фрагмент	№371

					скляного кубку 2 керамічних прясельця	
--	--	--	--	--	---	--

Табл. 33: Каталог поховань могильника Данчень. За публікацією(-ями):
(Рафалович І. А. 1986, 218 с.)